

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра історії України

Дипломна робота
(магістра)

з теми: Державна влада УНР і Українська Національна Ради в Кам'янці-
Подільському (кінець 1919 – середина 1920) років

Виконав: студент II курсу групи Ist1-M23
спеціальності 014 Середня освіта (Історія)
Кулик Денис Олегович

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
Завальнюк Олександр Михайлович

Кам'янець-Подільський 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	7
РОЗДІЛ 2 ВИЩІ ОРГАНИ ВЛАДИ УНР У ПЕРІОД РІЗКОГО ПОГІРШЕННЯ ДЕРЖАВНО-ПОЛІТИЧНОГО СТАНОВИЩА КРАЇНИ (СЕРЕДИНА ЛИСТОПАДА 1919 РОКУ – ПОЧАТОК ЛИПНЯ 1920 РОКУ).....	22
2.1. Політична ситуація в УНР наприкінці 1919 року.....	22
2.2. Вищі органи влади УНР та головноуповноважений українського уряду (кінець 1919-літо 1920 рр.)	35
2.3. Аналіз ефективності державного управління	47
РОЗДІЛ 3 УТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ В КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ	55
3.1. Формування Української Національної Ради	55
3.2. Діяльність Ради в умовах політичної нестабільності.....	66
3.3. Вплив Української Національної Ради на становище представництва уряду країни у Кам'янці-Подільському. Значення її діяльності для реформування державної влади республіки	77
ВИСНОВКИ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	88

ВСТУП

Актуальність дослідження Української Національної Ради в Кам'янці-Подільському, яка діяла в період з лютого по липень 1920 року, обумовлюється тим, що цей орган був важливою частиною національно-демократичного руху під час завершального етапу Української революції 1917-1921 років. Вивчення діяльності Ради дозволяє глибше зрозуміти не тільки внутрішньополітичні процеси в Україні, але й те, як формувалися й розвивалися відносини між різними українськими політичними силами та зовнішніми акторами, зокрема радянською Росією, Польщею і країнами Антанти.

Період зими і весни 1920 року є одним із найкритичніших для України, коли уряд УНР на чолі з Симоном Петлюрою опинився в Кам'янці-Подільському після серії поразок і втрати контролю над більшою частиною території. У цей час українська дипломатія вела активні перемовини з Польщею, що в результаті призвело до підписання Варшавської угоди у квітні 1920 року, що мало суттєвий вплив на подальший перебіг подій. У цьому контексті Українська Національна Рада відігравала важливу роль як опозиційний орган, що репрезентував альтернативний погляд на стратегію розвитку України та засоби досягнення незалежності.

Важливість вивчення діяльності Ради полягає також у тому, що вона стала майданчиком для представлення політичних ідей, які відображали широкий спектр думок серед української еліти того часу. До її складу входили представники різних партій і політичних течій, які, незважаючи на розбіжності в поглядах, намагалися виробити спільну позицію щодо майбутнього української держави. Вони критично оцінювали політику Петлюри, вважаючи його поступки Польщі загрозою суверенітету України. Таким чином, Українська Національна Рада виступала не тільки як опозиційний центр до уряду УНР, але й як інституція, що прагнула захистити національні інтереси в умовах міжнародної дипломатії.

Особливу увагу варто приділити вивченню передумов створення Української Національної Ради, які безпосередньо пов'язані з наростанням внутрішньополітичної кризи в УНР. На момент її формування Українська держава була в критичному становищі: армія УНР була виснажена численними боями, урядові структури – дезорганізовані, а міжнародна підтримка – обмеженою. Кам'янець-Подільський, куди уряд УНР був змушений переміститися, став останнім оплотом української влади перед її падінням під натиском радянських військ. У таких умовах формування Ради як опозиційного органу вказувало на глибоке розчарування частини політичної еліти політикою Петлюри, що, на їхню думку, не відповідала національним інтересам.

Рада прагнула об'єднати ті сили, що не погоджувалися з підписанням угод з Польщею, вбачаючи в цьому серйозну загрозу для майбутньої незалежності України. Її учасники критикували союз Петлюри з Юзефом Пілсудським, що, на їхню думку, міг привести до втрати частини українських територій і послаблення української державності. Крім того, вони виступали за проведення соціальних реформ, що мало б сприяти мобілізації підтримки серед населення, яке втомилася від війни й політичної нестабільності.

Роль Української Національної Ради в Кам'янці-Подільському також є важливою з точки зору опозиційної діяльності, яка стала важливим фактором у політичній боротьбі за незалежність. Попри те, що Рада не мала можливості безпосередньо впливати на політичні рішення уряду, її діяльність мала значний резонанс серед української інтелігенції та населення, що шукало альтернативних шляхів виходу з кризи. Вона не лише критикувала чинний уряд, але й пропонувала свої концепції розвитку української державності, орієнтуючись на ширшу коаліцію суспільних сил і проведення більш радикальних реформ.

Актуальність дослідження цієї теми посилюється і тим, що досвід діяльності Української Національної Ради може бути корисним для сучасної України. Політична боротьба за незалежність і суверенітет, що велася в 1920 році, має багато паралелей із сьогоdnішніми реаліями. Українські політики й науковці можуть отримати важливі уроки з тих подій, зокрема щодо того, як

уникати політичних розколів і зберігати єдність нації у часи кризи. Вивчення діяльності Ради може сприяти глибшому розумінню того, як політичні еліти можуть будувати ефективні стратегії для захисту національних інтересів, навіть за умов міжнародної ізоляції чи обмеженої підтримки.

Таким чином, дослідження діяльності Української Національної Ради в Кам'янці-Подільському є важливим не лише для розуміння історичних процесів Української революції, але й для осмислення викликів, що стоять перед сучасною Україною. Цей період надає цінний історичний матеріал для аналізу того, як політичні діячі намагалися захистити національні інтереси в умовах постійного зовнішнього тиску та внутрішніх розбіжностей.

Мета дослідження полягає в комплексному вивченні передумов, становлення та діяльності Української Національної Ради в Кам'янці-Подільському в період з лютого по липень 1920 року. Дослідження спрямоване на аналіз її ролі в політичних процесах того часу, оцінку її впливу на український національний рух, а також на з'ясування місця Ради в контексті боротьби за незалежність України під час завершального етапу Української революції 1917-1921 років.

Об'єкт дослідження – політична діяльність Української Національної Ради в Кам'янці-Подільському в період з лютого по липень 1920 року, а також її місце в політичному процесі Української революції 1917-1921 років.

Предмет дослідження – передумови створення, процес становлення та опозиційна діяльність Української Національної Ради, а також її вплив на український національний рух та політичні процеси в Україні в цей період.

Теоретичне значення дослідження полягає у розвитку концепцій і підходів до аналізу політичних рухів в умовах національно-визвольної боротьби. Результати дослідження сприяють поглибленню розуміння політичних процесів в Україні під час Української революції 1917-1921 років, зокрема ролі опозиційних сил у формуванні стратегії національної боротьби. Вивчення діяльності Української Національної Ради дозволить виявити закономірності й особливості її функціонування як політичної інституції, що репрезентувала

інтереси національно-демократичного руху. Це дослідження також має значення для подальшого аналізу політичної діяльності в умовах міжнародної ізоляції та внутрішньої кризи, що є актуальним для сучасної політичної науки.

Хронологічні межі роботи охоплюють період з кінця 1919 по середину 1920 років тобто період боротьби УНР .

Територіальні рамки роботи територію яку контролювала УНР з кінця 1919 до середини 1920 років а також Поділля.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження висвітлено в науковій публікації на тему Опозиційна діяльність Української Національної Ради у Кам'янці -Подільському (лютий - липень 1920 Р.) Наукові праці студентів історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка 2024. Вип. 21. Ч. 2.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури (70 позицій), Загальний обсяг дослідження становить 93 сторінок, основний зміст викладено на 83 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Історіографія Української революції 1917–1921 років є важливим науковим напрямом, що охоплює широкий спектр досліджень, які розглядають події цієї епохи в різних політичних, соціальних, економічних і культурних контекстах. Огляд основних праць, що охоплюють цю тему, включає як класичні роботи першої половини XX століття, так і сучасні дослідження кінця XX – початку XXI століття, які аналізують революцію з нових перспектив та з використанням нових підходів. Основними етапами формування історіографії цього періоду є внесок таких видатних істориків, як Дмитро Дорошенко, а також дослідження сучасних науковців, таких як Олександр Завальнюк, Владислав Верстюк, Олег Павлишин, Павло Гай-Нижник, Ярослав Грицак, Сергій Плохій.

Дмитро Дорошенко, один провідний історик того часу, доповнює класичний наратив Української революції своїм баченням подій. Його двотомна праця «Історія України 1917–1923 рр.» є важливим джерелом для розуміння тогочасних політичних та військових процесів. Дорошенко був активним учасником Української революції, тому його дослідження поєднують особистий досвід та науковий підхід. Він критично оцінює діяльність політичних лідерів того часу, таких як Симон Петлюра та Павло Скоропадський, і водночас аналізує складні внутрішні та зовнішні чинники, що вплинули на поразку українських державницьких зусиль. Дорошенко звертав особливу увагу на міжнародний контекст революції, зокрема на вплив більшовицької Росії та зовнішніх держав на хід українських подій. Його роботи стали основою для багатьох подальших досліджень і залишаються актуальними для розуміння політичної динаміки того часу [22].

М. Завальнюк – відомий український історик. Активно досліджує багато складних наукових проблем, зокрема: освітню політику, місцеве самоврядування та збройну боротьбу Української держави впродовж 1917-1921 роках. Діяльність

І. Огієнка та питання краєзнавства. Його стаття «Іван Оєнко і проблема консолідації політичної влади на Кам'янець-Подільській Україні (листопад 1919 - травень 1920 рр.)» досліджує роль І. Оєнка в політичному процесі в Україні, де описані події, що сотсуються УНРади. [24]

Володимир Федорович Верстюк - український історик, доктор історичних наук, професор, видатний дослідник історії України, зокрема періоду національно-визвольних змагань 1917-1921 років, а також історії української революції. Він є автором численних праць, зокрема досліджень про діяльність Української Народної Республіки (УНР), українських політичних та військових діячів того часу.

Зокрема, В. Ф. Верстюк зробив значний внесок у вивчення історії Української революції 1917-1921 років, зокрема в працях Українська революція 1917–1921 рр. на сторінках «Енциклопедії українознавства», Директорія Рада Народних Міністрів. [2]

У статті О. Павлишина досліджується діяльність Української Національної Ради в Кам'янці-Подільському в першій половині 1920 року. Автор аналізує особливості взаємодії УНРади з урядом Директорії УНР, процес узгодження політичної угоди між Україною та Польщею, а також обставини підготовки Основного Закону Української Народної Республіки. [43]

У монографії Петра Гая-Нижника «УНР і ЗУНР: формування органів влади та національне державотворення» аналізуються процеси національного державотворення в Україні періоду Української Народної Республіки (УНР), формування органів державної влади УНР в період Директорії (грудень 1918 р. – листопад 1920 р.) . Автор розглядає важливі етапи становлення органів влади та ключові моменти національного будівництва, зокрема національного державотворення у воєнний час. Важливими аспектами є те, як у цих умовах формувалися національні інститути влади, система державного управління, як держава взаємодіяла з українським населенням на території, що підпадала під різні політичні режими. [15]

Перехід від класичних до сучасних підходів в історіографії Української революції відбувся у другій половині XX століття. Зміни в методології досліджень, а також відкриття нових архівних джерел дозволили вченим переглянути багато аспектів подій 1917–1921 років. Сучасні історики аналізують цей період не лише з погляду політичної боротьби, але й з урахуванням соціальних, економічних і культурних чинників. Одним із провідних дослідників цього періоду є Ярослав Грицак, який зосередився на аналізі національних та соціальних аспектів революційних подій. У своїх роботах, таких як «Нарис історії України: Формування модерної української нації XIX–XX століття», Грицак пропонує нову інтерпретацію революції, підкреслюючи її значення в контексті становлення модерної української нації. Він аналізує не лише діяльність політичних еліт, але й роль широких мас у революційних процесах, звертаючи увагу на соціальні та культурні зміни, що відбувалися в українському суспільстві під впливом революції [18].

Сергій Плохій, відомий історик, який спеціалізується на історії Східної Європи, також зробив значний внесок у дослідження Української революції. Його робота Брама Європи має важливе значення для розуміння історичних процесів, що призвели до революційних подій в Україні. Плохій аналізує революцію в ширшому контексті розпаду Російської імперії та виникнення нових національних держав у Східній Європі [51]. Він звертає увагу на те, як історичні міфи та національна ідентичність впливали на розвиток революційних подій, а також досліджує роль зовнішніх чинників, таких як німецька і австрійська інтервенція, більшовицьке втручання і вплив західних держав.

Різні історіографічні підходи до вивчення Української революції 1917–1921 років охоплюють широкий спектр теоретичних та методологічних підходів, що відображають не лише інтелектуальні вподобання дослідників, але й їхні політичні та ідеологічні позиції. У цьому контексті можна виділити кілька основних підходів: націоналістичний та культурологічний, кожен з яких по-різному інтерпретує події революційної епохи

Націоналістичний підхід акцентує увагу на національно-визвольному аспекті революційних подій. Цей підхід найчастіше представлений у працях українських еміграційних істориків, таких як Дмитро Дорошенко, Микола Ковалевський та Іван Лисяк-Рудницький. Вони розглядали революцію як частину багатовікової боротьби українського народу за незалежність і відродження власної державності. Згідно з націоналістичним підходом, ключовими подіями революції були створення Центральної Ради, проголошення Української Народної Республіки та боротьба проти більшовицької агресії. У рамках цього підходу багато уваги приділялося політичній та військовій діяльності українських лідерів, таких як Михайло Грушевський, Володимир Винниченко та Симон Петлюра. Історики, які дотримуються цього підходу, підкреслюють важливість національної ідеї як основного рушія революційних подій [36].

Культурологічний підхід до вивчення Української революції надає великого значення культурним та ідеологічним аспектам революційних подій. Дослідники, які дотримуються цього підходу, аналізують роль національної ідентичності, культурної політики та пропаганди в революційних процесах. Вони звертають увагу на те, як формувалась українська національна свідомість під час революції, як вона відображалася у літературі, мистецтві та політичній риторичі. Наприклад, Ярослав Грицак вивчає питання формування модерної української нації в контексті революційних подій, підкреслюючи роль інтелігенції, письменників і художників у формуванні національної ідеї. [18].

Монографія "Часописи Поділля в процесі творення державницької ідеології українства (1917-1920 рр.)" В. О. Гандзюка висвітлює роль подільських часописів у розвитку української державницької ідеології. Автор досліджує, як періодичні видання на території Поділля стали важливими інструментами формування національної свідомості та підтримки ідеї незалежності України. [16]

Праця І.В. Срібняка "Формування з'єднаної Армії УНР у Польщі в 1920 р." аналізує важливий етап в історії Армії Української Народної Республіки,

пов'язаний з її перебуванням на території Польщі після поразки в боротьбі з більшовицькою Росією. У цьому контексті автор досліджує організацію та формування військових з'єднань УНР у 1920 році, коли українська армія була вимушена знайти притулок у Польщі, а також роль, яку Польща відігравала в цьому процесі. [62]

Таким чином, історіографія Української революції 1917–1921 років демонструє різноманіття підходів і методологічних засад, що відображають складність і багатогранність цієї епохи. Різні школи думки – від марксистських і націоналістичних до соціально-економічних і культурологічних – по-різному інтерпретують події, що відбулися в Україні в цей період. Порівняння українських і зарубіжних досліджень вказує на суттєві відмінності в підходах, але водночас підкреслює важливість міждисциплінарного і транскультурного аналізу для повного розуміння Української революції та її місця в світовій історії.

Збірники документів і матеріалів є одним із ключових елементів джерельної бази дослідження теми про Українську Національну Раду в Кам'янці-Подільському, її передумови, становлення та опозиційну діяльність у період з лютого до липня 1920 року. Збірники документів і матеріалів, опубліковані в різні періоди, містять як офіційні урядові акти, так і документи, що відображають суспільно-політичні процеси, соціальну динаміку, а також міжособистісні стосунки політичних діячів того часу. Аналіз цих матеріалів дозволяє реконструювати історичну панораму діяльності Української Національної Ради, оцінити її роль і місце в історії національно-визвольного руху України.

Основу збірок документів складає "Архів Української Народної Республіки. Міністерство внутрішніх справ. Доповіді директорів департаментів та агентів (червень 1918 – січень 1922)" — це важливе джерело для вивчення історії та внутрішньої політики Української Народної Республіки (УНР) в період її існування.

Ця збірка містить документи, що дають змогу вивчити діяльність Міністерства внутрішніх справ УНР, зокрема через доповіді, які надавали

директори департаментів і агенти міністерства. Датування документів — з червня 1918 року, коли в Україні відбулися важливі політичні зміни, до січня 1922 року, коли ситуація в УНР вже кардинально змінилася через її поразку у боротьбі за незалежність. [1]

У збірнику, Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. 1918-1920, виданому Верстюком В.Ф., було представлено 622 документи, що висвітлюють діяльність Директорії та уряду УНР щодо відновлення Української Народної Республіки в умовах політичної та соціально-економічної кризи, що виникла під час Української революції. У другому томі опубліковано протоколи Ради Народних Міністрів від лютого до грудня 1920 р. Закони, постанови та декларації українського уряду та Директорії від листопада 1918 р. до грудня 1920 р. [2]

Важливим джерелом є також записки Івана Огієнка, які висвітлювали події того часу. Збірка «Рятування України» Івана Огієнка (Митрополита Іларіона) - це важливий документ у контексті української національної та релігійної думки ХХ століття. Книга була упорядкована, з авторським передмовою та коментарями Миколи Тимошика. Огієнко, як видатний діяч української церкви, культури та публіцистики, в цій праці аналізує політичні, соціальні аспекти України в умовах важких історичних перипетій. Ця збірка є важливим джерелом в якій описується діяльність УНРади в умовах політичної нестабільності.

Микола Тимошик, упорядник, вніс важливий вклад у роз'яснення контексту та значення цих текстів, оскільки часи, в яких вони були написані, мали великий вплив на формування української ідентичності. [4]

Джерельна база дослідження збагачена також виданням "Дипломатія і політика УНР", де зібрано документи, що стосуються зовнішньополітичної діяльності УНР. Цей збірник є надзвичайно важливим для розуміння контексту міжнародних відносин, які впливали на діяльність Української Національної Ради. Зокрема, у ньому представлено дипломатичне листування, меморандуми та звіти, що відображають позицію українських дипломатів у переговорах із

Польщею, Антантою та більшовицькою Росією. Документи свідчать про складний баланс, якого намагалася дотримуватися Рада, ухвалюючи свої рішення в умовах зовнішньополітичного тиску.

Юрій Тютюник у своїй праці "Зимовий похід 1919-20 рр. Частина I: політичний огляд" досліджує політичний контекст та значення Зимового походу, який став важливою сторінкою в історії Української Народної Республіки (УНР) під час боротьби за незалежність у 1919-1920 роках. [6]

Таким чином, збірники документів і матеріалів створюють широке джерельне підґрунтя для комплексного аналізу діяльності Української Національної Ради в Кам'янці-Подільському. Їхній зміст дозволяє дослідникам реконструювати як загальні риси політичної ситуації, так і деталі функціонування цього органу в умовах надзвичайного стану. Вивчення цих документів є необхідним для всебічного розуміння не лише історичних обставин, але й того, як політична еліта УНР реагувала на виклики часу, намагаючись зберегти ідею української державності в умовах перманентної кризи.

Мемуарна література є невіддільною частиною джерельної бази дослідження Української Національної Ради в Кам'янці-Подільському, яка діяла у критичний період української історії з лютого до липня 1920 року. Саме мемуарні джерела дають змогу отримати глибокий та особистісний погляд на події, що відбувалися, висвітлюють політичні та суспільні настрої, розкривають характер діяльності провідних діячів, а також забезпечують ширший контекст для аналізу передумов, становлення та опозиційної діяльності цього органу.

Серед ключових мемуарних джерел, які використовуються для дослідження цієї теми, слід виділити спогади провідних діячів Української Народної Республіки (УНР), військових командирів, дипломатів, журналістів та інших учасників українського визвольного руху. До таких джерел належать, зокрема, мемуари Симона Петлюри, Володимира Винниченка, Миколи Шаповала, Ісаака Мазепи, Олександра Удовиченка, які детально описують події революційної доби, до якої належить і діяльність Української Національної Ради.

Спогади Симона Петлюри є особливо цінними для розуміння загального політичного контексту діяльності Української Національної Ради. Петлюра, як Голова Директорії УНР, у своїх записах та листах (багато з яких зберігаються в архіві Української Вільної Академії Наук у Нью-Йорку) розповідає про складнощі організації українського державного управління в умовах постійної військової загрози та внутрішньої політичної кризи. Зокрема, Петлюра згадує, як важливим завданням було налагодження роботи таких органів, як Українська Національна Рада, і забезпечення їхньої підтримки серед населення. У своїх мемуарах Петлюра також критично оцінює опозиційні настрої в середовищі політичних еліт, що впливали на роботу Ради [5].

Мемуари Андрія Лівіцького, який обіймав посаду Голови Ради Міністрів УНР, містять детальний опис організаційної роботи Української Національної Ради, її взаємодії з урядовими структурами та складнощів, пов'язаних із функціонуванням Ради у Кам'янці-Подільському. У своїх записах Лівіцький акцентує увагу на специфіці роботи цього органу в умовах фактичної тимчасової столиці УНР, а також згадує про численні спроби політичних опонентів вплинути на рішення Ради.

Олександр Удовиченко у своїй роботі "Україна у війні за державність: історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил" детально аналізує історію українських збройних формувань в період боротьби за незалежність та державність України, зокрема в умовах Першої світової війни, Української революції 1917-1921 років та боротьби з більшовицьким, польським і іншими зовнішніми ворогами. [8]

Особливу увагу слід звернути на мемуари Ісаака Мазепи, які дають змогу реконструювати внутрішню динаміку роботи Ради. Мазепа, як прем'єр-міністр УНР, у своїх спогадах описує засідання Ради, політичні дискусії, які мали місце в Кам'янці-Подільському, а також спроби знайти компроміс між різними політичними угрупованнями. Він також надає цінну інформацію про сприйняття діяльності Ради серед широких мас населення. [7]

Таким чином, мемуарна література становить важливий елемент джерельної бази для вивчення діяльності Української Національної Ради в Кам'янці-Подільському. Ці джерела не лише надають цінну інформацію про політичні, соціальні та військові аспекти роботи Ради, але й дозволяють зрозуміти складний комплекс взаємодії між різними гілками влади, а також між владою та суспільством у цей переломний період української історії. Мемуарна література, з її багатством особистих свідчень, відкриває можливості для більш глибокого аналізу історичних подій, підкреслюючи водночас людський вимір боротьби за українську державність.

Вивчення Української Національної Ради в Кам'янці-Подільському як політичного органу державної влади в контексті її діяльності у період лютого-липня 1920 року вимагає застосування теоретичних підходів до аналізу політичних інституцій і державної влади. У теоретичному аспекті це дослідження спирається на комплексну методологію, яка поєднує історико-політичний, правовий, соціологічний та інституційний аналіз, базуючись на ключових наукових концепціях, розроблених у межах політичної науки, теорії держави та права, а також історії політичних інституцій.

Теоретичні основи дослідження ґрунтуються на фундаментальних поняттях політичної науки. Одним із ключових є поняття **"політична інституція"** (лат. *institutio*, що означає «установа»). У сучасній політичній теорії політична інституція розглядається як стійка форма організації та регуляції суспільно-політичних відносин, що забезпечує реалізацію влади в суспільстві. Українська Національна Рада в Кам'янці-Подільському, як і інші органи державної влади доби Української Народної Республіки (УНР), відповідала визначенню політичної інституції, оскільки мала конкретні організаційні рамки, регламентовані функції та специфічне місце в системі державного управління.

Особливої ваги у цьому контексті набуває поняття **"державна влада"** (лат. *potestas publica*), яка у класичній політичній теорії визначається як організована здатність суспільства реалізовувати колективні рішення через систему інституцій, законодавчих норм і адміністративних механізмів. Державна

влада в УНР під час функціонування Української Національної Ради була вкрай фрагментованою, що впливало на ефективність політичного управління та прийняття рішень. Цей аспект потребує аналізу через призму теорії політичного плюралізму (лат. *pluralitas*), яка вивчає взаємодію різних політичних груп та інституцій у межах єдиної державної системи .

Значна увага у дослідженні приділяється поняттю **"легітимність влади"** (лат. *legimitas*), що стосується визнання влади як правомірної з боку суспільства. Легітимність Української Національної Ради у Кам'янці-Подільському, як одного з органів державної влади, була багатовимірним феноменом, який включав юридичну, політичну та соціальну складові. У юридичному аспекті легітимність Ради базувалася на законодавчих актах УНР, що визнавали її повноваження. Політична легітимність була пов'язана з підтримкою Ради з боку провідних політичних сил, зокрема уряду УНР на чолі з Симоном Петлюрою. Соціальна легітимність залежала від рівня довіри до цього органу з боку населення, що, у свою чергу, визначалося економічною ситуацією, рівнем безпеки та ефективністю ухвалених рішень.

Ще одним ключовим поняттям, що використовується в дослідженні, є **"суверенітет"** (лат. *superanus*), який у контексті УНР розуміється як незалежність української державної влади у прийнятті рішень і реалізації своєї політики. Суверенітет Української Національної Ради як представницького органу був обмежений як внутрішніми чинниками (наявністю опозиції, внутрішньополітичними конфліктами), так і зовнішніми обставинами (військовою агресією з боку більшовицької Росії та залежністю від міжнародної підтримки, зокрема Польщі) .

Інституційна теорія також акцентує увагу на важливості аналізу **"функціональної спеціалізації"** політичних інституцій. У цьому контексті Українська Національна Рада виконувала кілька важливих функцій: законодавчу, представницьку, консультативну та контрольну. Кожна з цих функцій була визначена в умовах політичної кризи, що вимагало від Ради швидкого реагування на виклики, адаптивності та здатності до мобілізації

ресурсів. Водночас специфіка діяльності Ради полягала у її здатності виконувати функцію посередника між різними політичними силами, що визначає її як інституцію консенсусного типу (лат. *consensus*).

Методологічний підхід до вивчення діяльності Української Національної Ради базується також на концепції "**політичної культури**" (лат. *cultura politica*), яка відображає рівень розвитку політичної свідомості, цінностей і норм, характерних для політичної еліти та суспільства загалом. Політична культура періоду функціонування Ради визначалася як низьким рівнем політичної стабільності, так і високою мірою ідеологічної поляризації. Вивчення цього аспекту дозволяє глибше зрозуміти мотиви та механізми прийняття рішень Українською Національною Радою.

У рамках соціологічного аналізу важливим є поняття "**політична мобілізація**" (лат. *mobilis* – «рухомий»), що стосується здатності політичної інституції об'єднувати суспільство навколо спільних цілей. Українська Національна Рада у Кам'янці-Подільському стикалася з проблемами мобілізації через кризу довіри до влади, недостатність ресурсів і складні соціально-економічні умови. Її діяльність спрямовувалася на створення легітимних механізмів залучення населення до підтримки політики УНР, що вимагає детального аналізу через призму концепції політичної мобілізації.

У правовому аспекті вивчення діяльності Української Національної Ради спирається на поняття "**правова держава**" (лат. *status iuris*), яке визначає верховенство права в усіх сферах суспільного життя. Аналіз законодавчих актів, ухвалених Радою, дозволяє оцінити, наскільки її діяльність відповідала принципам правової держави та сприяла розбудові державних інституцій. Цей аспект є важливим для розуміння впливу Ради на формування політичної культури, яка базується на повазі до права та закону.

Окрему увагу в рамках теоретичного аналізу варто приділити поняттю "**опозиція**" (лат. *oppositio* – «протистояння»). Опозиційна діяльність, зокрема критика з боку політичних сил, які не підтримували урядову політику, була важливим чинником, що впливав на роботу Ради. Опозиція у вигляді різних

політичних угруповань, які діяли як всередині, так і поза межами Ради, формувала альтернативний порядок денний і впливала на сприйняття населенням рішень, що ухвалювалися. Аналіз цього аспекту через теоретичні підходи до опозиційної діяльності дає змогу зрозуміти баланс сил у системі політичних інституцій УНР.

Таким чином, теоретичні основи вивчення діяльності Української Національної Ради у Кам'янці-Подільському включають широкий спектр наукових концепцій, які дозволяють дослідити її як політичну інституцію, оцінити її роль у системі державної влади УНР та зрозуміти специфіку її діяльності в умовах політичної кризи. Це дослідження сприяє глибшому розумінню механізмів функціонування державної влади в Україні на початку ХХ століття, зокрема в період її боротьби за національну незалежність.

Дослідження діяльності Української Національної Ради в Кам'янці-Подільському в період лютого-липня 1920 року вимагає комплексного застосування наукових методів, які дозволяють розкрити історичні, політичні та соціальні аспекти функціонування цього органу. З огляду на складність і багатовимірність об'єкта дослідження, до аналізу залучено низку методологічних підходів, зокрема історико-порівняльний, системний, структурно-функціональний, хронологічний і біографічний методи. Їхнє поєднання дає змогу всебічно вивчити Українську Національну Раду як політичний орган, простежити її еволюцію, визначити вплив на суспільно-політичні процеси та оцінити роль у системі державного управління УНР.

Історико-порівняльний метод є одним із ключових інструментів у дослідженні. Цей підхід дозволяє аналізувати функціонування Української Національної Ради в контексті подібних політичних інституцій, як в межах УНР, так і за її межами. Застосування цього методу передбачає порівняння діяльності Ради з роботою інших представницьких органів, таких як Українська Центральна Рада, Галицька Національна Рада та подібні органи влади у країнах Центрально-Східної Європи. Наприклад, паралелі між Українською Національною Радою і Галицькою Національною Радою дозволяють виявити спільні риси у формуванні

державних структур у постімперських умовах, включаючи прагнення до національної консолідації, боротьбу за міжнародне визнання та пошук внутрішньої політичної легітимності. Водночас порівняння з політичними інституціями в Польщі та Чехословаччині відкриває можливість зрозуміти унікальність українського досвіду в боротьбі за державність.

Системний підхід є ще одним важливим методологічним інструментом, який забезпечує комплексне вивчення Української Національної Ради як частини політичної системи УНР. У межах цього підходу Рада розглядається як елемент більш широкої системи державного управління, що включає законодавчу, виконавчу та судову владу. Аналізуючи діяльність Ради, системний підхід дозволяє визначити її функції, взаємозв'язки з іншими органами влади, а також вплив зовнішніх і внутрішніх чинників на її роботу. Зокрема, важливим є дослідження взаємодії Української Національної Ради з Директорією УНР, урядом на чолі з Симоном Петлюрою та військовим командуванням. Системний аналіз також дозволяє зрозуміти, як політична криза, військові події та соціально-економічна нестабільність впливали на ефективність функціонування Ради.

Структурно-функціональний аналіз застосовується для вивчення внутрішньої організації Української Національної Ради, її повноважень і механізмів прийняття рішень. Цей методологічний підхід дозволяє дослідити, яким чином були організовані засідання Ради, якими були її основні функції та як вони виконувалися на практиці. Наприклад, структурно-функціональний аналіз показує, що Рада виконувала не лише законодавчі та представницькі функції, але й мала суттєву роль у мобілізації ресурсів для збройного спротиву більшовицькій агресії, а також у комунікації між урядом і населенням. Завдяки цьому методу виявляються ключові структурні елементи Ради, такі як її керівні органи, комісії та відділи, а також оцінюється їхня ефективність у досягненні політичних цілей.

Біографічний метод є цінним для вивчення персонального складу Української Національної Ради, оскільки дозволяє розкрити вплив окремих

особистостей на її діяльність. Цей підхід передбачає аналіз біографій членів Ради, включаючи їхню політичну діяльність, освіту, соціальний статус і особисті погляди. Біографічний метод допомагає зрозуміти, як індивідуальні якості та досвід членів Ради впливали на ухвалення рішень і формування політичного курсу. Наприклад, аналіз біографій ключових діячів, таких як Сергій Остапенко, який відігравав важливу роль у роботі Ради, дозволяє глибше зрозуміти механізми лідерства та процеси прийняття рішень у цьому органі. Крім того, біографічний аналіз дає змогу оцінити роль жінок у діяльності Ради, зокрема, в аспекті їхнього представництва в політичних і соціальних процесах того часу.

Комбіноване застосування зазначених методів забезпечує можливість всебічного вивчення Української Національної Ради, дозволяючи не лише детально дослідити її організацію та діяльність, але й розкрити контекст, у якому вона функціонувала. Це дає змогу отримати комплексну картину не лише про саму Раду, але й про загальний стан політичної системи УНР, її кризові явища та шляхи їх подолання. Таким чином, методологія дослідження дозволяє глибше зрозуміти роль Української Національної Ради в історії українського державотворення та її внесок у боротьбу за національну незалежність у критичний період 1920 року.

Висновок до РОЗДІЛУ 1

Історіографія питання про державну владу УНР та Українську Національну Раду в Кам'янці-Подільському в період з кінця 1919 року до середини 1920 року є важливою частиною вивчення історії Української Народної Республіки (УНР) у період визвольних змагань. Це був час, коли Кам'янець-Подільський став адміністративним, політичним і культурним центром українського уряду, що здійснював боротьбу за незалежність у складних умовах військових, політичних і соціальних змін.

Методологія дослідження державної влади УНР є багатогранною і охоплює різні аспекти політичного життя, внутрішніх і зовнішніх процесів, а

також соціальних та економічних реалій того часу. Застосування різних методів дозволяє в повному обсязі вивчити, як формувалася влада в УНР, які проблеми та труднощі вона переживала, і яким чином ці процеси впливали на національну державність України в період 1917–1921 років.

Джерельна база для дослідження державної влади УНР є різноманітною і включає в себе документи правового, дипломатичного, адміністративного, соціального, економічного та культурного характеру. Вона дозволяє не лише відтворити політичну картину того часу, а й оцінити ефективність організації влади УНР, роль окремих політичних сил, а також з'ясувати, які зовнішні та внутрішні чинники визначали можливості для розвитку української державності. Тому для комплексного дослідження державної влади УНР важливо застосовувати різноманітні типи джерел, що доповнюють один одного та дають можливість детально відновити історичний контекст того періоду.

РОЗДІЛ 2

ВИЩІ ОРГАНИ ВЛАДИ УНР У ПЕРІОД РІЗКОГО ПОГІРШЕННЯ ДЕРЖАВНО-ПОЛІТИЧНОГО СТАНОВИЩА КРАЇНИ (СЕРЕДИНА ЛИСТОПАДА 1919 РОКУ – ПОЧАТОК ЛИПНЯ 1920 РОКУ)

2.1. Політична ситуація в УНР наприкінці 1919 року

Політична ситуація в Українській Народній Республіці (УНР) наприкінці 1919 року характеризувалася масштабною кризою державної влади, яка стала результатом низки внутрішніх і зовнішніх факторів. Ця криза мала глибоке коріння в політичних, економічних, соціальних і військових проблемах, які загострювалися упродовж попередніх років національно-визвольної боротьби. Аналіз причин цієї кризи дає змогу зрозуміти передумови діяльності Української Національної Ради в Кам'янці-Подільському в 1920 році, яка намагалася стати одним із інструментів подолання політичного хаосу та відновлення державного управління.

Один із ключових факторів, що призвели до кризи, полягав у військовій поразці УНР у протистоянні з більшовицькими та денікінськими силами. Протягом 1919 року українські війська зазнали низки поразок, втративши контроль над великими територіями, включаючи Київ, Харків, Полтаву та інші стратегічно важливі міста. До кінця року територія, підконтрольна УНР, скоротилася до невеликих районів на Правобережжі, включаючи Кам'янець-Подільський, що став тимчасовою столицею республіки. Ці втрати підривали легітимність уряду Директорії, очолюваного Симоном Петлюрою, оскільки неспроможність забезпечити безпеку та територіальну цілісність ставила під сумнів його здатність ефективно управляти країною [48 с 72].

Військова слабкість УНР поглиблювалася через низку структурних проблем, зокрема відсутність єдиного командування та нездатність мобілізувати достатню кількість ресурсів для ведення війни. Українська армія, сформована на основі добровольчих загонів, страждала від низької дисципліни, браку озброєння та забезпечення. Водночас військові конфлікти з різними силами —

більшовиками, білогвардійцями, польськими військами та отаманськими загонами — виснажували ресурси УНР, не дозволяючи зосередитися на стратегічних цілях. Військові невдачі сприяли деморалізації населення, що знижувало підтримку уряду та ускладнювало зусилля з мобілізації [36 с 64-65].

На початку 1920 року політична та соціально-економічна ситуація в Україні значно ускладнилася внаслідок подій попередніх років. Після Лютневої революції 1917 року та краху Російської імперії на теренах України виникла можливість створення незалежної української держави, проте через внутрішні протиріччя та зовнішні впливи цей процес супроводжувався значними труднощами. Політична боротьба між різними політичними силами, війни та окупація різних частин України чужоземними арміями залишали мало місця для стабільного державного будівництва [31 с 228].

Одним із ключових акторів у політичному житті України на той час була Директорія Української Народної Республіки (УНР), яка прийшла до влади у результаті антигетьманського повстання в кінці 1918 року. Однак вже на початку 1919 року Директорія стикнулася з серйозними труднощами, серед яких внутрішня політична нестабільність та зовнішня загроза у вигляді наступу більшовицьких військ. УНР вела боротьбу на декількох фронтах а саме проти червоних та білих російських військ а також новоствореної Польщі. Зрештою, до кінця 1919 року Директорія втратила контроль над більшістю українських територій і фактично була змушена перейти в підпілля або еміграцію. Ситуація погіршувалася через агресивні дії кількох зовнішніх гравців, які намагалися контролювати українську територію, зокрема Радянська Росія, Польща та інші держави, що намагалися втримати вплив на українських землях [61 с. 435-436].

На цьому тлі важливо звернути увагу на польсько-радянську війну, яка мала значний вплив на політичні процеси в Україні. Війна між Польщею та Радянською Росією розпочалася навесні 1919 року та продовжувалася з перемінним успіхом для обох сторін. Польща, керована Юзефом Пілсудським, прагнула відновити свою незалежність та розширити свої кордони на схід, включно з частинами Західної України. Водночас Радянська Росія прагнула

відновити контроль над територіями, які раніше належали Російській імперії, включно з Україною. Політична ситуація в Україні була додатково ускладнена тим, що на її території діяли кілька конкуруючих влад — УНР, більшовики, польська влада та різні повстанські загони [45 с 211].

Соціально-економічна криза стала ще одним важливим чинником, який підірвав основи державної влади УНР. Глибокий економічний занепад, спричинений тривалими війнами, руйнуванням інфраструктури та втратою промислових центрів, призвів до різкого погіршення рівня життя населення. Висока інфляція, дефіцит продовольства та палива, масове безробіття викликали соціальне невдоволення, яке проявлялося у формі страйків, протестів і селянських повстань. Ситуацію ускладнювало також те, що уряд УНР не мав можливості ефективно контролювати фінансову систему та забезпечувати соціальну підтримку найбільш уразливих верств населення.

Одним із найсерйозніших викликів для УНР було зростання отаманщини - явища, коли численні збройні загони, очолювані харизматичними лідерами-отаманами, діяли автономно, часто врозріз із політикою центрального уряду. Відсутність централізованого контролю над цими формуваннями призводила до хаосу, анархії та зниження авторитету Директорії. Отамани, такі як Нестор Махно, Григорій Косинський, Ананій Волинець, не лише проводили незалежну політику, але й часом відкрито виступали проти уряду УНР, звинувачуючи його у нездатності захищати інтереси народу. Дії отаманських загонів, включаючи напади на села та міста, загострювали соціальну напругу, підриваючи довіру населення до державної влади [64 с 80].

Політична криза також була пов'язана з внутрішніми конфліктами між різними політичними угрупованнями в межах УНР. Розбіжності між соціалістами, націонал-демократами, представниками лівих і правих політичних течій ускладнювали ухвалення спільної політики та ефективне управління. Наприклад, протистояння між Українською партією соціалістів-революціонерів (УПСР) і Українською соціал-демократичною робітничою партією (УСДРП) послаблювало єдність Директорії. Політична фрагментація проявлялася також у

формі опозиції до Симона Петлюри, якого звинувачували в авторитаризмі та нездатності ефективно керувати державою. Ці конфлікти відображали глибокий ідеологічний розкол у середовищі української політичної еліти, який перешкоджав консолідації зусиль у боротьбі за незалежність [69 с 90].

Зовнішньополітичний чинник також відіграв значну роль у кризі державної влади. УНР опинилася у ворожому оточенні, коли її незалежність заперечувалася як більшовицькою Росією, так і Польщею, яка прагнула відновити кордони Речі Посполитої. Невизначеність у відносинах із міжнародними партнерами, такими як Антанта, позбавляла УНР необхідної дипломатичної підтримки та військової допомоги. Водночас переговори з Польщею, що завершилися підписанням Варшавської угоди у квітні 1920 року, спричинили додаткові суперечки всередині українського політикуму, оскільки багато діячів вважали цей договір зрадою національних інтересів. Втрата зовнішньої підтримки ще більше ізолювала уряд УНР, послаблюючи його позиції на міжнародній арені. [47 с 86]

На тлі всіх цих проблем відбувалося поступове падіння легітимності державної влади. Багато українців, особливо у сільській місцевості, перестали сприймати уряд УНР як свого представника, схилиючись до нейтралітету або навіть підтримки альтернативних сил, таких як більшовики чи отамани. Це створювало парадоксальну ситуацію, коли уряд, який претендував на роль національного представника, втрачав зв'язок із населенням, для якого він прагнув діяти [46 с 88].

Криза державної влади в УНР наприкінці 1919 року мала глибокі наслідки для подальшого розвитку українського визвольного руху. Вона стала однією з причин формування Української Національної Ради в Кам'янці-Подільському, яка мала на меті відновити управлінську вертикаль, консолідувати політичні сили та запропонувати новий механізм взаємодії між урядом і суспільством. Розуміння факторів, що призвели до цієї кризи, є ключовим для аналізу діяльності Ради в 1920 році та оцінки її ролі у спробах подолання системної кризи державності.

На кінець 1919 року політичне становище Української Народної Республіки (УНР) було надзвичайно важким і нестабільним через окупацію територій УНР втратила контроль над більшою частиною своїх територій. Радянська Росія після численних наступів радянських військ значно просунулася на захід, і до кінця року більша частина України опинилася під контролем більшовицької влади. Основні землі, що залишалися під контролем УНР, були обмежені територією, яку утримувала армія Симона Петлюри, зокрема на заході, в Кам'янці-Подільському. [53 с, 205-201]

Вплив зовнішніх та внутрішніх обставин на політичну стабільність Української Народної Республіки (УНР) наприкінці 1919 року був багатограним і комплексним явищем, яке охоплювало численні фактори, що взаємодіяли на різних рівнях політичного, економічного, соціального та дипломатичного життя. Ці чинники не лише впливали на короткострокову стабільність державної системи, але й формували довгострокові передумови для політичної фрагментації та дестабілізації, що визначили умови, в яких функціонувала Українська Національна Рада в Кам'янці-Подільському у 1920 році [31 с 120-128].

Становище УНР стало катастрофічним наприкінці 1919 р. З одного боку на напад білих, з іншого – більшовики. Коли епідемія тифу вразила виснажену, голодну, нічим не забезпечену і не притулену українську армію, стало катастрофою для оборони. Кілька солдатів померли або були вражені хворобами протягом кількох тижнів. Сильна Галицька армія розпалася. Станом на кінець жовтня в армії було 4 тисяч воєнних У Петлюри боєздатних було лише 2 тисячі бійців. Люди, які залишилися живі, врятувалися. Галицький генерал Мирон Тарнавський передав своїх бійців до білих з умовою, що вони не будуть воювати проти інших українців і що їм буде дана можливість відновити свої сили. [61\ с 115]

Паралельно з більшовицькою агресією, значний вплив на політичну стабільність УНР мали відносини з Польщею. Польський уряд на чолі з Юзефом Пілсудським дотримувався концепції "міжмор'я", яка передбачала створення

федерації під егідою Польщі, включаючи українські території. Ця політика спричинила конфлікт між двома державами, зокрема навколо Галичини, яка була окупована польськими військами після поразки Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Хоча Варшавська угода 1920 року мала стати спробою налагодити відносини, її умови викликали неоднозначну реакцію серед українського суспільства та політичної еліти, посилюючи внутрішню поляризацію. [48 с 102]

Уряд і командування УНР вели боротьбу проти окупантів із тимчасової столиці Кам'янця Подільського уряд з своїм військом почав 15 листопада 1919 року відступати в бік Проскурова. В той же час білі війська Денікіна втрачали силу на полі бою проти більшовиків та українських повстанців. Уряд УНР намагався відступити в бік Волині і вести звідтам свою воєнну політику але змушені були відступити до міста Любова де недалеко від нього в селі Новій Чорторії 2 грудня 1919 року відбулася загальна нарада з начальниками армії УНР. В процесі якого уряд надав відозву армії та українському народові підписаного 2 грудня. [9 с 346].

Відозва уряду УНР до армії та народу від 2 грудня 1919 року була важливим документом, який закликав українців до боротьби за незалежність в умовах, коли Українська Народна Республіка (УНР) переживала складні часи, і її існування перебувало під загрозою через наступи більшовиків, денікінців та польську агресію. Окрім військової боротьби, відозва містила заклики до міжнародної спільноти щодо визнання незалежності УНР. Уряд наголошував на необхідності дипломатичних зусиль для підтримки боротьби України за свою державність. [58 с 521-522]

З 1 по 6 листопада 1919 р. відбулися наради між урядом УНР та командуванням Української армії, на яких було прийнято кілька важливих рішень. По-перше, було вирішено, що українська армія продовжить бойові дії. Для цього передбачалося прорвати ворожий фронт, проникнути в тил ворога і разом з повстанцями розпочати партизанську боротьбу. По-друге, уряд УНР на чолі з Головним отаманом С.Петлюрою вирішив продовжити політичну

діяльність у Європі, для чого було вирішено необхідним похід до Польщі. Рішення було прийнято, і його потрібно було виконувати.

Військо готувалося до походу в тил ворога. Усіх боєздатних солдат перевели на коней, навіть використовуючи коней для артилерії та возів. Частину хворих залишили на догляд місцевих селян, а решту солдатів, які не бажали залишати свої частини, розвезли на підводах. Командування армією було передано генералу М. Омеляновичу-Павленку. [64 с 121]

Уперше про намір Петлюри виїхати за кордон І. Мазепа дізнався від генерала Юнакова в Старокостянтинові 27 листопада 1919 р. Він сказав, що Петлюра без дозволу уряду не виїде за кордон. Того ж дня в Старокостянтинові Мазепа дізнався про інше, важливе рішення Петлюри, яке було пов'язане з першим. Пізно ввечері, перед від'їздом до Любара, Петлюра несподівано запросив І. Мазепу до себе, де відбулася зустріч, на якій, крім Петлюри, був присутній і полковник Мельник. У його присутності Петлюра передав Мазепі проект свого листа до уряду, в якому заявляв, що передає свої повноваження голови Директорії та головного отамана Раді Міністрів під моїм керівництвом, оскільки за таких обставин він вважав за необхідне відійти від державних справ. Але, як зазначив І. Мазепа, він категорично відмовився прийняти цю пропозицію, підкреслюючи, що таке рішення є шкідливим для української справи. А Мельник, у свою чергу, намагався переконати міністра погодитися з рішенням Петлюри. Після детальнішої розмови Петлюра вирішив відкликати свою заяву. [5 с. 66]

17 листопада 1919 року польське військо вступило до Кам'янця-Подільського, останньої столиці Української держави. У 1919-12-4 роках, що виникли в безвихідних умовах, Петлюра вирішив припинити регулярні військові дії і перейти до партизанської війни. У 1919-12-6 5000 вояків УНР під командуванням Михайла Омеляновича-Павленка та Юрія Тютюнника провели «зимову відповідь» проти більшовиків і денікінців. Тим часом у 1919-12-5 Симонлюра, голова Директорії, виїхавши з України, брав участь в українській місії у Варшаві. Одночасно армія Денікіна зазнала серйозної поразки. Під

натиском більшовицьких нападів і селянських повстань 1919-1911 років білогвардійці відступили до Криму, на свою базу на узбережжі Чорного моря. Підрозділ Уга зрозумів, що потрапив у безвихідне становище – армія Денікіна розбита, зворотний шлях на Петрюри закритий, а Румунія відмовилася від притулку – у 1920-2020 роках вони перейшли на бік більшовиків і отримали назву Червоної Української Галицької Армії. . На початку 1919-12 рр. більшовики окупували Київ, а на початку 1920 р. - всю територію УНР, за винятком Ворхині та Західного Поділля, які були окуповані польськими військами восени 1919 р. [18 с 106-107]

13 листопада 1919 р. на засіданні уряду в Кам'янці-Подільському розглядалися дві пропозиції. Військовий міністр Сальський разом з генералом Юнаковим підтримали план ліквідації регулярного фронту.

Враховуючи безнадійність становища на передовій, Сальський пропонував дозволити частині вояків, які не змогли пристосуватися до умов партизанської війни, виїхати за кордон і чекати кращих часів. Решту армії та мирне населення планувалося перевести через ворожий фронт для створення осередків повстанського руху в Україні. Я і більшість урядовців були проти цього плану. Оскільки армія Денікіна швидко розпадалася, ми наполягали на необхідності продовжувати регулярні бої до останнього. Кожен день, особливо в районі дислокації наших військ, міг кардинально змінити ситуацію в Україні. [5 с 64]

6 грудня 1919 р. залишки Української Армії вирушили в тил ворога. Щоб зберегти бойові традиції підрозділів, вони зберегли свої назви. Головний отаман С. Петлюра виїхав до Польщі. [56 с 415]

Однією з ключових постатей того часу був головнокомандувач польської армії, а згодом глава держави маршал Ю. Пілсудський, який розумів значення визвольної боротьби українського народу. Його підтримка вселяла впевненість, що Головний Отаман знайде в ньому надійного союзника в дальшій боротьбі Української Армії та в налагодженні добросусідських відносин між Україною та Польщею. [61 с 122]

Після того, як уряд здійснив подорож через Проскурів, Старокостянтинів у Чорторію біля Любара, де отамани Волох, Божко та Данченко здійснили пограбування державної скарбниці, влада остаточно зруйнувалася. Україною, ні про мету своєї поїздки за кордон. Згадуючи цей випадок, глава уряду УНР І. Мазепа зазначає, що про від'їзд головного отамана не знали навіть Тютюнник та Є. Коновалець. 350) стверджує, що Петлюра, виїжджаючи за кордон, нібито давав останні розпорядження уряди щодо того, що має відбуватися в Україні, про зв'язок та плани своєї діяльності за кордоном.

Однак це твердження не відповідає дійсності. Також слід врахувати, що І.Мазепа зазначає, що ад'ютант голови Директорії О. Доценко у своєму "Літописі української революції" (кн. 4, ст. 350) стверджує, ніби Петлюра, виїжджаючи за кордон, нібито надавав уряду останні вказівки щодо того, що слід робити на Україні, про організацію зв'язку та плани своєї діяльності за кордоном. [15 с 108]

Декларація уряду Ісака Мазепи щодо об'єднання Української Галицької Армії (УГА) з армією Надніпрянською (Армією УНР) була важливим кроком до створення єдиного фронту у боротьбі за незалежність України. Декларація 24 грудня 1919 року була оголошена після того, як було досягнуто політичної домовленості між урядом УНР та урядом ЗУНР (Західноукраїнської Народної Республіки) про об'єднання зусиль у боротьбі проти спільних ворогів – Польщі та більшовицької Росії. [60 с 510]

Документ відображав намагання знайти шлях до єдності між двома арміями, що діяли в різних частинах України: Українська Галицька Армія, яка була під контролем уряду Західноукраїнської Народної Республіки, і армія Надніпрянської України, яка боролася під прапором УНР. Обидві армії мали спільну мету – відновлення незалежності української держави. [7 с 205]

5 грудня 1919 військова частина була готова до походу. Цей похід увійшов в історію як «зимовий похід». Армія мала свої завдання, але ніхто не був упевнений, що вона зможе їх виконати. Близько 100 солдатів, багато з яких були роздягненими, босими, хворими і мали лише 3500 набоїв до зброї, були готові ризикувати, а не героїчно, щоб зустрітися з новими невідомими труднощами.

Причина в тому, що при такій слабкій підготовці майже 40-тисячне денікінське військо перетнуло фронт і зайшло в тил, і це повинно було призвести до повного розгрому, але люди цієї невеликої групи вірних і щирих патріотів вважали, що краще загинути, ніж зупинитися. Командувач української армії.

Генерал Омелянович-Павленко розробив план прориву фронту і проникнення в тил ворога. Місцем прориву було обрано ділянку розташування Галицької армії в смузі Козятин-Гай-сон-Вінниця-Хмільник у складі армії. А для цього 6/12 усі частини, які мали брати участь у кампанії, мають бути зосереджені в південно-східній частині трикутника Шепетівка-Миропіль-Любарі для зайняття вихідних позицій. [8 с 123]

Січові стрільці під проводом Євгена Коновальця відмовилися брати участь у рейді, оскільки не бачили сенсу в партизанських діях. Частина з них демобілізувалася сама, решта приєдналася до інших частин Армії УНР. [59 с 316]

У грудні 1919 - березні 1920 рр. українські війська, у важких боях знищивши ворожі гарнізони та окремі військові формування білогвардійців і червоних, пройшли через Єлизаветградщину, форсували Дніпро, зайняли Умань, Черкаси, Канів, Смілу та інші міста. Під час кампанії командування підтримувало постійний зв'язок з урядом та С. Петлюрою. [19 с 140]

У квітні 1920 р. за наказом Петлюри війська почали прорив на захід для з'єднання з українськими частинами на польсько-радянському фронті (тоді точилася польсько-радянська війна 1920 р.). 6 травня 1920 року в районі Ямполья відбулося з'єднання частин Армії УНР. За 180 днів Зимового походу армія пододала 2500 км, захопила значні трофеї та полонених. Перший Зимовий похід сприяв поширенню селянських повстань в Україні, показав силу духу та жертвовність вояків Армії УНР у боротьбі за державність. [39 с 296]

Обидві армії мали спільну мету - пережити зиму 1919-20 рр., щоб продовжити боротьбу. Українська Галицька Армія була змушена політично захищатися. Момент для наступу був обраний невдало, і, як наслідок, наступ не дав бажаного результату.

У березні 1920 Удовченко Олександр сформував а також очолив дивізію, та брав участь у спільному з поляками поході на Київ. Він був командиром Правої групи військ Армії УНР. [65]

Наддніпрянська армія вирішила, що краще наступати, ніж чекати поразки. Воно завжди дотримувалося чіткої політичної лінії. Армія не спустила прапор і не пішла на компроміси з ворогом – це стало її рятівним фактором. Воно активно наступало на супротивників, не тільки зберігаючи свої сили, а й нарощуючи їх. Результатом стало досягнення поставленої мети та перемога. [6 с 67]

1919 рік, який розпочався з великими надіями для обох українських держав, завершився катастрофою. До кінця року українська армія була фактично знищена, а разом з нею припинила існування й сама держава.

Східні українці потерпили поразку через політичні розбіжності та погану організацію, тоді як Галичина була втрачена не лише через недостатню чисельність та вогневу міць, але й через відсутність підтримки з боку східних братів. Об'єднання двох держав і армій більше нагадувало військовий союз, а не створення єдиної держави чи збройних сил. Довгий період перебування в різних імперіях з відмінними політичними і соціальними порядками суттєво вплинув на політичну та військову культуру української еліти та її наступників.

І хоча 1919 рік приніс катастрофу, вони не були готові відмовитися від ідеї незалежності. Коли українські війська залишили основне поле бою і здавалося, що ідея незалежності втратила шанс, три основні сили вступили в боротьбу за панування в Україні. Польська армія утримувала Галичину, прагнучи відновити польську державу в межах, близьких до кордонів до поділу Речі Посполитої, і рухалась до Поділля та Волині. [51 с 286]

Таким чином окрім політичної фрагментації, важливим внутрішнім чинником була відсутність чіткої стратегії державного будівництва. УНР опинилася в ситуації, коли доводилося одночасно вирішувати питання національної безпеки, економічного відновлення, соціальної справедливості та міжнародного визнання. Брак ресурсів і досвіду державного управління

ускладнював ці завдання, призводячи до ситуацій, коли уряд був змушений реагувати на кризові події, замість того щоб діяти стратегічно. Ситуацію погіршували також недоліки у комунікації між урядом і населенням. Уряду УНР не вдалося створити ефективну інформаційну політику, яка б могла протидіяти пропаганді більшовиків і формувати позитивний образ державної влади. Це сприяло зростанню недовіри до уряду та поширенню чуток і дезінформації, які підривали його авторитет.

У підсумку, зовнішні та внутрішні обставини, що впливали на політичну стабільність УНР, взаємно посилювали одна одну, створюючи замкнене коло кризи. Військові поразки та дипломатична ізоляція посилювали внутрішню поляризацію, тоді як внутрішні конфлікти ускладнювали здатність уряду реагувати на зовнішні виклики. Ця складна ситуація стала основою для формування нових політичних структур, таких як Українська Національна Рада в Кам'янці-Подільському, яка мала на меті подолати кризу шляхом консолідації політичних сил і забезпечення стабільності в умовах перманентного хаосу.

Наприкінці 1919 року політична ситуація в Українській Народній Республіці (УНР) була вкрай складною. Українська держава переживала важкі часи через численні зовнішні й внутрішні проблеми, що загрожували її існуванню. Це був період активної боротьби на кількох фронтах, політичної нестабільності та пошуку зовнішньої підтримки.

Наприкінці 1919 року міжнародне визнання УНР було обмеженим. Більшість великих держав, включаючи Антанту, не надавали Україні значної підтримки, залишали більшою мірою орієнтацію на співпрацю з Польщею, що мало її інтереси в регіонах. Україна залишилася у значній мірі ізольованою в міжнародній політиці, і уряд УНР не зміг забезпечити ефективної зовнішньої підтримки.

Пізніше уряд УНР буде змушений підписати військову конвенцію в квітні 1920 року з Польщею. Польща обіцяла надати УНР значну військову підтримку в боротьбі проти більшовицької Росії. В угоді зазначалося, що Польща та УНР будуть спільно діяти проти радянських військ, і Польща надала збройну

допомогу для звільнення українських територій від більшовиків. - Обидві країни погодилися на створення спільної армії для боротьби з Червоною армією. Це включало спільне ведення військових операцій на фронті, спрямованих на звільнення України від радянської влади.

Армія Зимового походу виконала велике історичне завдання: майже півроку продовжувала збройну боротьбу під прапором УНР. Зі своєю збройною місією це була найкраща пропаганда незалежності України

2.2. Вищі органи влади УНР та головноуповноважений українського уряду (кінець 1919-літо 1920 рр.)

Кінець 1919 – літо 1920 років стали переломним періодом в історії Української Народної Республіки (УНР), коли її вищі органи влади, зокрема Директорія, уряд, а також головноуповноважений українського уряду, стикнулися з критичними викликами у внутрішній та зовнішній політиці. Рішення і дії керівництва УНР у цей час значною мірою визначали долю української державності, формували її політичну траєкторію та викликали неоднозначну реакцію в суспільстві й політичному середовищі. Ці процеси впливали на подальший розвиток української держави, зокрема на формування Української Національної Ради в Кам'янці-Подільському. [57 с 246]

Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки (УНР) 1920 року була найвищим органом виконавчої влади в умовах складної політичної ситуації, коли територія УНР була розділена між різними військовими силами: Червоною армією, армією Денікіна та польськими військами. У цей період Рада Народних Міністрів виконувала важливі функції уряду, намагаючись організувати боротьбу за незалежність та відновити територіальну цілісність країни. [68 с 210]

Рада Народних Міністрів підготувала проект закону «Про порядок затвердження і оприлюднення тимчасових постанов, законів і постанов Кабінету Міністрів і Ради Народних Міністрів, а також про скасування попередніх законів». До повноважень Ради міністрів входило прийняття законодавчих ініціатив у різних сферах державного будівництва, а також прийняття рішень про видатки, доходи та розподіл коштів державного бюджету. Міністри та керівники відомств не могли вирішувати важливі державні питання без погодження з Головним управлінням, Радою чи Кабінетом Народних Міністрів. УНР опинилася в складній зовнішньополітичній ситуації: Галицька армія приєдналася до Денікіна, частина Правобережної України була окупована поляками, а Лівобережну Україну контролювали більшовики. У Кам'янці-Подільському під патронатом поляків було утворено Національну Раду України,

яка виступила проти Директорії, вимагаючи її реорганізації та закриття через малу популярність серед населення. [29 с 9]

12 вересня 1919 р. Подільську губернську народну управу відвідав Головний отаман С. Петлюра, в якому він ознайомився зі зборами податків.

Справа збору податків. 12 жовтня 1919 року в приміщенні Кам'янець-Подільської Народної Ради відбувся повітовий з'їзд волосних і повітових комісарів. На ній обговорювалися питання організації та допомоги місцевому самоврядуванню, армії, матеріальне становище села і волості.

Безвладність місцевих органів і неможливість їх роботи призвели до створення нового закону про швидку зміну складу земських управ. Таке рішення було прийнято на засіданні Кабінету Міністрів 21 жовтня 1919 р. про встановлення зв'язку. УНРада мала план скликати повітові збори голів волосних і волосних народних управ, на яких мали бути присутні Головний Отман і члени уряду. Однак через поразку у війні такий захід не вдалося здійснити. [11 с 148-149]

Ситуація ускладнювалася, і 15 листопада у Кам'янці-Подільському відбулося чергове засідання уряду та Директорії, на якому було прийнято кілька важливих рішень. [2 с 35]

Коли катастрофа вже наблизилася до Петлюри, відбувся акт ліквідації УНР: рішення Директорії (яка на той час фактично складалася з Петлюри, Макаренка та Швеця) від 15 листопада 1919 року. Цей акт став проявом повного розриву з Україною та відриву від законів Трудового Конгресу. Акт звучить наступним чином: «З огляду на виїзд за кордон з державних справ членів Директорії А. Макаренка та Ф. Швеця, Директорія ухвалила: 1) На час відсутності на території Української Народної Республіки членів Директорії А. Макаренка та Ф. Швеця, верховне управління справами Республіки покладається на голову Директорії, пана Головного Отамана Симона Васильовича Петлюру, який від імені Директорії затверджує всі закони та постанови, ухвалені Радою Народних Міністрів. 2) У разі його смерті все верховне управління державними

справами Республіки та її збройними силами покладається на залишених у живих членів Директорії або одного з них.» [2 с 36]

В цей важкий період для УНР Рада Народних Міністрів прийняла 15 листопада маніфест в якому зазначалося, що І.Огієнко надаються повноваження Головноуповноваженим уряду УНР на території яка тимчасово переходить під польське адміністрування. Документ який підписав голова Ради Народних Міністрів І. Мазепа зазначалося, що Головноуповноважений повинен опікуватися українськими громадянами котрі залишилися після того як уряд покинув тимчасово територію, доглядати за майном, допомагати коштами українським інституціям, опікується Червоним хрестом, та всіляко допомагати українцям в цьому регіоні. Повний же текст опублікувала тогочасна місцева газета Трудова громада 19 листопада 1919 р. [25 с 17]

У телеграмі польському командуванню С. Петлюра повідомив, що в місті залишилися деякі українські державні установи під керівництвом головного уповноваженого уряду УНР І. Огієнка. [27 с 215]

Після того як Директорія та Ради Народних Міністрів покинули Україну, 16 листопада 1919 р. Основним українським керівником у містах та районах Поділля був призначений остаточно призначений головноуповноважений І. І. Огієнко, якому були підпорядкований клмітет а згодом рада яка включала по одному представників окремих міністерств. Головноуповноваженим Іваном Огієнко було видано указ 6 березня 1920 р. Головою міністра народної освіти УНР було призначено П.І. Холодного . В цей же період Холодний листувався з комісаром освіти поділля, щоб той надав передачу усіх українських шкіл на території УНР під керівництво Головноуповноваженого уряду УНР. [10 с 11]

Увечері 16 листопада 1919 р. відбулася загальна нарада генерального комісара І. Огієнка з головою уряду І. Мазепою. Мазепа запевняв, що нічого не знає про захоплення польською армією Кам'янця-Подільського. Мазепа запевнив, що генеральний комісар зробить так, як вимагатимуть обставини. Було також вирішено, що губернський комісар Поділля Микола Кондрашенко вкаже вільне житло для польської військової влади. [4 с 138]

6 грудня 1919 року українське військо, яке очолював М. Омелянович-Павленко, розпочало свій п'ятимісячний Зимовий похід. Уряд УНР зміг виділити на його похід лише 2 мільйони рублів. Пізніше частина уряду зустрілася у Літині, і лише у лютому 1920 року І. Мазепа прибув до Кам'янця-Подільського. 14 лютого 1920 р. Відбулося останнє засідання уряду І. Мазепи (до складу входили І. Мазепа, А. Лівіцький, І. Огієнко, М. Шадлун та О. Беспалко), на якому було прийнято «Тимчасовий закон про державний устрій та порядок» законодавства УНР». Новий закон мав намір встановити компетенцію Директорії та визначити правові засади діяльності передпарламенту УНР - Державна Народна Рада, перед якою уряд мав нести відповідальність. Закон передбачав скликання пізніше 1 травня 1920 р. Предпарламенту під назвою Державна Народна Рада. [15 с 170-171]

Головною метою засідання було ухвалення нового «Тимчасового закону про державний устрій та порядок законодавства УНР», документа, покликаного, за задумом авторів, врегулювати владні повноваження та визначити правові засади функціонування Державної Народної Ради (ДПС) – передпарламенту УНР. ДПС мав стати центром політичної відповідальності для уряду. [12]

Закон містив спеціальний розділ, присвячений законодавчій діяльності УНР. Однак, замість вирішення існуючих проблем, він породив нові, посиливши і так складну політичну ситуацію. Головна проблема полягала у дублюванні законодавчих повноважень. Закон наділяв правом прийняття законів як Директорію, і Рада народних міністрів (уряд). Важливо відзначити, що написання та ухвалення цього закону відбувалося на тлі глибокої кризи довіри до Директорії УНР – найвищого органу влади. Директорія, не зумівши ефективно подолати виклики часу, втратила довіру населення. Її авторитет був значно підірваний нерішучими діями, внутрішніми розбіжностями та нездатністю забезпечити стабільність та порядок. На тлі популярності Симона Петлюри, головнокомандувача УНР, Директорія опинилася в позиції слабкого і неефективного уряду. [15 с 172-173]

У внутрішній політиці ключові виклики включали необхідність подолання економічної кризи, стабілізації соціального становища, боротьби з отаманщиною та створення функціональної системи державного управління. Директорія, яка формально зберігала роль вищого органу влади, фактично втратила контроль над багатьма аспектами внутрішнього управління. Симон Петлюра, як головний лідер УНР, зосередив свої зусилля на військових і дипломатичних питаннях, тоді як уряд на чолі з Ісааком Мазепою намагався вирішувати внутрішні соціально-економічні проблеми. Однією з центральних ініціатив уряду стало відновлення роботи адміністративного апарату, евакуйованого до Кам'янця-Подільського, який виконував функції тимчасової столиці УНР. Проте через нестачу ресурсів, хаотичність управлінських структур і зростаючий соціальний протест ці заходи мали обмежений успіх. [13 с 50]

Економічна політика уряду також стикалася з численними труднощами. Реквізиції продовольства для забезпечення армії викликали невдоволення серед селянства, яке сприймало ці заходи як продовження грабіжницької політики царського та більшовицького режимів. Натомість уряд намагався впроваджувати реформи, зокрема відновлення фінансової системи та стимулювання дрібного підприємництва, але ці ініціативи наштовхувалися на опір місцевих еліт і загальний економічний занепад, викликаний війною. [14 с 215]

У зовнішній політиці дії керівництва УНР були зосереджені на встановленні альянсів, які могли б забезпечити міжнародну підтримку української державності. Однією з головних подій цього періоду стало укладення Варшавської угоди між УНР та Польщею 21 квітня 1920 року. Цей договір передбачав спільну військову кампанію проти більшовицької Росії в обмін на визнання Польщею незалежності УНР. Проте умови угоди, зокрема передача Галичини Польщі, викликали значне невдоволення в українському суспільстві та серед частини політичної еліти. Багато діячів вважали цей договір зрадою національних інтересів, що посилювало опозиційні настрої як всередині УНР, так і в еміграційних колах.

На Поділлі Іван Огієнко всіляко намагався допомагати освітнім навчальним закладам, адже в період польського адміністрування важко було налагодити логістику, та не вступити в конфлікт з поляками. Кабінет Міністрів України видав ще 15 листопада 1919 року указ на допомогу фінансування Кам'янець Подільського державного українського університету. 25 березня 1920 року Іван Огієнко оголосив постанову щодо допомоги матеріального становища державних службовців та центральних і місцевих державних установ, що підпорядковувалися УНР. Головноуповноважений також займався протидією полонізації українських шкіл, адже польська адміністрація намагалася підпорядкувати собі українські навчальні заклади в тому числі і вищі, а Огієнко запевняв, що уряд УНР сам буде вирішувати, що йому робити для освіти своїх громадян. [25 с19-20]

Огієнкові були надані охоронні грамоти від військової польської влади на заготовок Державних Паперів й дозвіл друкувати українські гроші. Тому було врятовано державні установи за допомогою порозумінь між польською адміністрацією і Огієнком [4 с 140]

Отримавши повноваження головного уповноваженого, Іван Огієнко поставив перед собою головне завдання, а саме – забезпечити ефективну роботу Конституційного Суду як дорадчого органу, до складу якого увійшли представники всіх центральних органів влади, присутніх у Кам'янці-Подільському. Насамперед військове міністерство представляв Ліхачевський, Головне управління військового флоту – Мандрика, а Головне управління Генерального штабу Армії УНР – Ф. Артеменко. Усі ці представники відстоювали інтереси військових у діяльності органу. З метою ефективного забезпечення законного розгляду справ, пов'язаних з роботою Конституційного Суду, створені довідкові відділи, а також військовослужбовці. Цей орган виконував свої функції в рамках Конституційного суду і діяв на основі принципів, що регламентували його діяльність, зокрема Правил ведення військових справ при головному виконавчому органі уряду УНР. 19 листопада 1919 р. керуючим військовими справами обрано Ф. Артеменка (а з 10 грудня

1919 р. отамана Ф. Колодія, який, за словами І. Тюрменка, також входив до конституційного суду). [37 с 322]

І.Огієнко багато раз ставав об'єктом критики з боку опозиції. Головноуповноважений був безпартійним, постійно виконуючи доручення вищих органів української влади, він не завжди погоджувався з дорученнями, які отримував, зокрема від керівників держави. Ф. Швець доповідав головноуповноваженому, що у львівській пресі опозиційні до нього кам'янець-подільські політики публікують критичні матеріали, які применшують значення його державної діяльності. Старший ад'ютант С. Петлюри сотник О. Доценко, який у лютому 1920 р. зустрічався з І. Огієнком у Кам'янці-Подільському, зазначав, що діяльністю Головного управління було незадоволено багато людей, здебільшого тих, хто ніколи нічого не робив, а тільки критикували. [24 с 8]

Представники КГУ, військового секретаріату та військової ради постійно займаються вирішенням військових питань, подають пропозиції для розгляду колегіальним органом або на затвердження Івану Огієнку, а також направляють їх до РНМ чи головного отамана Петлюрі. Завдяки механізмам, розробленим Головним управлінням, армія могла прямо чи опосередковано впливати на управлінські рішення щодо різних аспектів військової політики. Для оцінки масштабів військової підтримки та захисту матеріальної бази у Кам'янці-Подільському необхідно було з'ясувати кількість особового складу, що залишався на території, окупованій поляками, а також врахувати можливе використання військового майна ворогом для своїх цілей. Для вирішення цих завдань Генеральне управління наказало всім військовим підрозділам та установам, що залишилися у місті після 24 листопада 1919 р., протягом двох днів надати відомості про наявне майно та особовий склад. [37 с 323]

4 квітня 1920 р . На сесії Ради Народних Міністрів були присутні міністри : Огієнко, Сальський, Шадлун , Кабачків . Головним секретарем був Огієнко на якому Постановили : видати допомогу на період великодня урядовцям усіх українських місцевих установ , в розмірі штатного утримання в добових грошей по ставках 26 січня 1920 р .: Ця справа була доручалася

Головноуповноваженому аж до затвердження неї постанови Директорієко. [2 с 14-15]

Тисячі державних службовців, які залишилися в місті після від'їзду керівництва країни, стали серйозною проблемою для українських установ та урядових структур, відповідальних за громадян УНР у Кам'янці-Подільському. Через касову кризу та неможливість виплати державної допомоги, яку передбачав закон, вони не отримували своїх коштів, які були зараховані на їхні особові рахунки в Ощадному банку.

Щоб вирішити цю проблему, 12 грудня 1919 року Петлюра доручив Огієнку вжити необхідних заходів для виплати грошей чиновникам. У 1920 році кількість держслужбовців у місті зростає завдяки поповненню працівниками з кількох міністерств, переважно фінансів та залізниць. 22 січня 1920 року кожному з них було виплачено аванс у розмірі 3000 карбованців. [25 с 21]

Військова справа відігравала ключову роль в діяльності інституту Головноуповноваженого уряду УНР. Для вирішення питань, пов'язаних з різними аспектами діяльності українського війська, були створені спеціалізовані органи. Вони допомагали в розв'язанні низки важливих проблем, таких як організаційні, кадрові, фінансові та матеріально-технічні питання. Велике значення мали сприяння в організації військових управлінь, рад та представництв, а також прийняття І. Огієнком ключових організаційних документів, які забезпечували належну роботу військових установ та вирішення різноманітних завдань. [37с 328]

Головноуповноважений і міністр ісповідань І. І. Огієнко віддано і рішуче виконував спеціальне завдання Ради Народних Міністрів УНР, докладаючи великих зусиль для збереження українських інституцій, матеріальної підтримки їх роботи та захисту прав громадян і державного майна під час польського контролю в Подільському регіоні. Однак не завжди зусилля Головноуповноваженого і його уряду давали очікувані результати, особливо це стосувалося питань, пов'язаних з недопущенням реквізицій приміщень і вирішенням майнових спорів, що привертати увагу польських військових і

переростали в конфлікти. Багато державних та громадських інституцій, що діяли в Кам'янці-Подільському, змогли продовжити свою роботу завдяки розумному та толерантному підходу І. Огієнка та його команди, що дозволило вирішити їхні матеріальні проблеми й сприяти національній справі. [25 с 25]

22 квітня 1920 р. Після довгих переговорів у Варшаві була підписана конвенція між УНР і Польщею остання яка визнавала незалежність Директорії уряду УНР на чолі з отаманом С. Петлюрою. [66 с 410]

На початку травня, коли Головний отаман прибув до Кам'янця-Подільського, значну частину свого виступу на зустрічі представників партій та органів місцевого самоврядування 1 травня 1920 року він присвятив обговоренню українсько-польського договору. І. Огієнко згадував, що промова С. Петлюри, яка була досить довгою, була присвячена цьому договору, укладеному 22 квітня, та його потенційним наслідкам. Отаман був щиро переконаний у необхідності цього договору і глибоко вірив у його корисні наслідки для відродження України. [24 с 11]

Українські дипломати порізно ставилися до Варшавської Угоди. Для І. Мазепа не приховував свого невдоволення. Натомість УНРада навпаки підтримала союзю Потім відбулося засідання Центрального комітету УСДРП, яке відбулося у 19 травня 1920 року наВінницькій раді в якій висловилися за відставку уряду про, що Мазепа тогож дня поінформував Петлюру. [2 с 29]

Українсько-Польські взаємини 1920 року були один одному вигідними адже намагаючись втримати й розширити свій вплив поляки надіялися якомога швидко інкорпорувати Західну Україну в склад Польщію. [30 с. 12]

2 травня 1920 році комісія під керівництвом в А. Лівницького підготувала проект «тимчасового закону про державний устрій УНР». Порядок до законодавства УНР», який передбачав скликання не пізніше травня1920, перед парламентом - "Державної Народної ради» створять «тимчасову» форму та порядок правління законом до постійного скликання законодавчих органів . В умовах приходу польських сил в червні 1920 р. Уряд УНР опублікував «декларацію уряду УНР». Цей текст документа описано в творі І.Мазепа

«Україна в огні й бурі революції». У цьому документі підкреслили своє бажання уряд встановити парламентську форму в Україні. Але такий документ та інші подібні в 1920 року на жаль не були реалізовані, залишивши за собою декларацію про наміри.

Причини невдалої реалізації історики бачать в об'єктивних факторах в першу чергу це пов'язували з труднощами військового становища в УНР, її неорганізованість. [63 с 137-138]

27 травня 1920 р. Рада Народних Міністрів постановила, що керівництво всіма сухопутними і морськими силами УНР належить голові республіки, яким є Головний Отаман Військових Сил УНР, і це здійснюється через Міністра війни, начальник Генерального штабу та генеральний інспектор військ УНР. Усі акти вищого керівництва військами і флотом видаються виключно через накази: а) Головної Команди військ УНР і б) накази по військам УНР. Керівництво Дієвою Армією під час війни призначає Головний Отаман за поданням Вищої Військової Ради, затвердженим Радою Народних Міністрів. [2 с 46-47]

29 травня 1920 року Рада Народних Міністрів ухвалила рішення, згідно з яким голова Директорії Петлюра та державний секретар Оніхімовський підписали закон, спрямований на поліпшення фінансового становища працівників місцевих органів влади, підпорядкованих УНР. Закон тимчасово збільшив заробітну плату державних службовців на території УНР в п'ять разів, а також підвищив оплату праці позаштатних співробітників.

Після повернення уряду на територію Наддніпрянської України в 1920 році було приділено увагу поліпшенню охорони громадського порядку та моральності. Міністерство внутрішніх справ діяло лише на частині території, яку вдалося відвоювати під час походів Армії УНР. На цих землях Міністерство змогло створити правоохоронні органи, організувати їх діяльність, здійснювати мобілізацію, вести облік евакуйованих співробітників поліції, забезпечувати їх продовольством і грошовим утриманням, а також проводити службові тренування.[15 с 173-174]

Після довгих консультацій УНРада взялася за формування нового складу Ради на-родних міністрів, яку мав чолити есер В.Прокопович. На початку червня 1920 року уряд був сформованим в складі до якого входили: Головою Ради міністрів був В. Прокопович, заступником голови та міністром юстиції – А. Лівницький, міністром закордонних справ – А. Ніковський, міністром внутрішніх справ – О. Саліковський, міністром земельних справ – І. Мазепа, військовим міністром – В. Сальський, міністром народного господарства – Є. Архипенко, міністром фінансів – Х. Барановський, міністром шляхів – С. Тимошенко, міністром освіти – П. Холодний, міністром сповідань – І. Огієнко, міністром пошт і телеграфів – І. Косенко, міністром охорони здоров'я – С. Стемповський, а виконуючим обов'язки державного секретаря був В. Оніхімовський.

З червня уряд оголосив декларацію щодо своєї майбутньої діяльності. Намагалися в свою чергу провести загальнонародні демократичні вибори до парламенту. До того ж найближчий час хотіли скликати передпарламент, що складається з представників різних політичних сил, громадських організацій та інституцій самоврядування. [2 с 40]

У своїй доповіді, поданій у липні 1920 р., директор Михайло Матвієвський зазначав, що незважаючи на важкі обставини, в яких довелося працювати Міністерству протягом останніх трьох місяців (з 8 червня по 9 липня, під час евакуації), коли в ньому перебувало від 40 до 50 чол. від державних установ в одній машині, робота Міністерства не припинялася ні на день. Співробітники не тільки виконували поточні завдання, а й займалися творчістю. Зокрема, під час перебування міністерства в Проскурові було розроблено проект закону про армійських і дивізійних фронтових комісарів, який згодом був схвалений і введений у життя Радою Народних Міністрів. Крім того, у п'яти повітах, які перебували під контролем польської влади, здійснювалися підготовчі заходи до мобілізації. [1]

У 1919 по 1920 роках Українська Народна Республіка переживала складну зовнішньополітичну ситуацію. Галицька армія України перейшла на бік Денікіна, поляки захопили частину Правобережної України, а більшовики

контролювали Лівобережжя. У Кам'янці-Подільському під наглядом польської адміністрації було утворено Національну Раду України, яка критикувала владу Директорії та вимагала реорганізації уряду та розпуску Директорії через її некомпетентність і непопулярність серед населення. . 2 травня уряд на чолі з І. Мазепою розробив проект закону, який встановлював нову державну систему, регулював взаємодію Ради Міністрів і Генеральної Директорії (з обмеженням повноважень останньої) і закладав правові основи для скликання Національної Народної Ради. [29 с 10]

Військовий успіх, досягнутий українськими військами в коаліції з польськими, не приніс жодних суттєвих результатів, тому 19 травня 1920 року І. Мазепа подав у відставку. Новий уряд під керівництвом В. Прокоповича був сформований, але загострення військово-політичної ситуації та суперечки між очільником уряду і його заступником А. Лівіцьким негативно впливали на процес державотворення. В результаті В. Прокопович подав у відставку, а його місце зайняв А. Лівіцький. Політична криза продовжувала загострюватися. [29 с 11-12]

У підсумку в 1920 році, в умовах важкої політичної та військової ситуації, українські органи державної влади в умовах Української Народної Республіки (УНР) мали кілька важливих функцій, які забезпечували намагання держави відстояти свою незалежність. Це був період, коли УНР зазнавала серйозного тиску з боку більшовицької Росії, Польщі та інших зовнішніх сил. На той момент столицею УНР була Кам'янець-Подільський, де знаходився уряд. В умовах військових дій органи місцевої влади, такі як повітові і губернські адміністрації, активно співпрацювали з урядом УНР для підтримки порядку на територіях, які ще контролювалися українськими військами.

2.3. Аналіз ефективності державного управління

Аналіз ефективності державного управління Української Народної Республіки (УНР) у період лютого-липня 1920 року, зосереджений на діяльності вищих органів влади, дозволяє оцінити ключові аспекти політичного, соціально-економічного та військового управління в умовах складної внутрішньої і зовнішньої ситуації. Цей період став критичним етапом у становленні Української Національної Ради в Кам'янці-Подільському, яка намагалася відігравати роль посередницького органу між центральною владою, політичною опозицією та суспільством. Дії керівництва УНР мали значний вплив на поточну політичну ситуацію і формували передумови для подальшої долі української державності.

На початку 1920 року УНР перебувала в умовах глибокої політичної кризи, яка посилювалася військовими невдачами, економічною нестабільністю, соціальними протестами та зовнішньою дипломатичною ізоляцією. Вищі органи влади, зокрема Директорія, уряд і військове командування, зіткнулися з необхідністю одночасно вирішувати низку взаємопов'язаних проблем, які суттєво впливали на ефективність державного управління. [2 с 15]

Директорія, очолювана Симоном Петлюрою, номінально зберігала роль вищого органу влади, проте її вплив на реальне управління був обмеженим через фрагментацію державного апарату та залежність від військових і зовнішньополітичних факторів. Петлюра зосередив свою увагу на організації військового спротиву більшовицькій агресії та спробах знайти міжнародних союзників для зміцнення позицій УНР. Одним із ключових результатів цієї політики стало підписання Варшавської угоди 21 квітня 1920 року між УНР та Польщею. Угода передбачала спільну військову кампанію проти більшовиків у обмін на територіальні поступки, зокрема визнання польської юрисдикції над Галичиною. Хоча ця угода дозволила УНР отримати тимчасову військову підтримку, вона мала негативні наслідки для внутрішньої легітимності уряду,

оскільки значна частина політичної еліти та суспільства сприймала її як зраду національних інтересів. [2 с 28-29]

Дії уряду УНР у внутрішній політиці були спрямовані на стабілізацію соціально-економічної ситуації та зміцнення державного управління. Кабінет міністрів, очолюваний Ісааком Мазепою, намагався вирішувати низку нагальних проблем, включаючи відновлення роботи адміністративних органів, регулювання фінансової системи та підтримку армії.

Одним із важливих аспектів цієї політики було відновлення роботи державного апарату в Кам'янці-Подільському, який виконував функції тимчасової столиці УНР. Проте ці зусилля натрапляли на значні труднощі, зокрема через брак ресурсів, відсутність ефективної координації між різними рівнями управління та зростаючу соціальну напругу. [15 с 170]

Однією з найгостріших проблем була боротьба з отаманщиною — явищем, яке стало символом анархії в українському суспільстві. Незалежні збройні формування, очолювані отаманами, діяли автономно, часто ігноруючи накази центральної влади або навіть відкрито виступаючи проти неї. Спроби уряду інтегрувати ці формування до регулярної армії та встановити централізований контроль мали обмежений успіх. Отаманщина підривала політичну стабільність і створювала атмосферу недовіри до центральної влади, що ускладнювало зусилля уряду з консолідації суспільства.

Економічна політика також зазнавала значних труднощів. Глибока економічна криза, спричинена тривалими війнами, руйнуванням інфраструктури та втратою промислових центрів, створювала значний тиск на уряд. Спроби стабілізувати фінансову систему, зокрема запровадження нових податків і заходів з контролю над цінами, викликали опір серед населення, яке вже страждало від інфляції, дефіциту продовольства та безробіття. Реквізиції продовольства для потреб армії ще більше загострювали соціальну напругу, особливо серед селянства, яке складало більшість населення. Невдоволення селянської громади проявлялося у формі локальних повстань і саботажу, що підривало здатність уряду забезпечувати ефективне управління. [15 с 180]

Рішення та дії керівництва УНР викликали неоднозначну реакцію в суспільстві та політичному середовищі. З одного боку, значна частина інтелігенції та міської буржуазії підтримувала зусилля уряду зі збереження державності, визнаючи складність ситуації, в якій він опинився. З іншого боку, значна частина сільського населення, яке очікувало від уряду радикальних реформ, ставилася до його дій з недовірою. Це недовір'я посилювалося завдяки більшовицькій пропаганді, яка використовувала економічні труднощі та соціальну несправедливість для дискредитації центральної влади. [32]

У політичному середовищі дії уряду викликали гостру критику з боку опозиційних сил. Ліворадикальні партії, такі як Українська партія соціалістів-революціонерів (УПСР), звинувачували уряд у зраді демократичних і соціалістичних ідеалів. Водночас праві сили критикували уряд за нерішучість і нездатність впоратися з внутрішньою кризою. Ці політичні конфлікти поглиблювали фрагментацію українського політикуму, що ускладнювало ухвалення спільної політики та підривало спроби уряду консолідувати суспільство. [35 с 66]

Наслідки дій вищих органів влади УНР у цей період мали далекосяжний вплив на подальшу долю української державності. З одного боку, зусилля уряду зі збереження державного апарату та організації військового спротиву більшовикам дозволили УНР продовжити своє існування як політичного суб'єкта, що мало важливе значення для збереження ідеї української незалежності. З іншого боку, нездатність уряду ефективно впоратися з внутрішніми і зовнішніми викликами призвела до посилення кризи державності, яка в кінцевому підсумку спричинила втрату незалежності. [33]

Цей досвід став важливим уроком для майбутніх поколінь українських політиків і громадських діячів. Він підкреслив важливість політичної єдності, ефективного державного управління та здатності до адаптації в умовах зовнішнього тиску і внутрішньої кризи. Хоча УНР не змогла зберегти свою державність у 1920 році, її боротьба за незалежність і зусилля зі створення функціональної державної системи заклали основу для подальшого розвитку

українського національного руху, який у XX столітті призвів до здобуття незалежності України.

Наприкінці 1919 року Українська Народна Республіка була вкрай ослаблена після численних військових поразок від більшовиків, денікінців. Однак УНР продовжувала існувати в еміграції, зокрема в Польщі, де її уряд очолюваним отаманом Петлюрою намагався зберегти міжнародне визнання та підтримку. [34 с 110]

В кінці 1919 року уряд УНР перебував під тиском зовнішніх ворогів (Радянська Росія, білогвардійці) та внутрішніх розбіжностей між різними політичними силами. Протягом 1920 року більшовицька загроза значно посилювалася, що змусило уряд УНР ухвалювати рішення, що часто змінювалися, зокрема через вплив Польщі, з якою було укладено Варшавську угоду в квітні 1920. [40 с 206]

Ефективність державного управління УНР було організоване за стандартами тимчасових та непостійних урядів, що постійно змінювалися під впливом ситуації.

У 1919 році, після відступу армії УНР і її невдачі в боротьбі з денікінцями, уряд був змушений перенести свою діяльність на захід, зокрема до Польщі. На цей час значну роль у формуванні політики УНР відігравала польська адміністрація, з якою було підписано угоду про військовий союз. Цей союз забезпечив Україні певну підтримку в боротьбі з більшовиками, але й обмежував її суверенітет. [41 с 45-61]

Органи влади в еміграції були дезорганізованими і часто змінювали свою структуру. Центральна Рада, яка була основним органом влади УНР в 1917 році, де-факто припинила своє існування, а влада перейшла до різних урядів (Директорія, Рада Народних Міністрів, уряд Симона Петлюри). Вони не могли утримати стабільність в управлінні через постійну зміну політичної ситуації та зовнішньої загрози. [54 с 25-26]

Економіка в умовах війни і розрухи була вкрай ослаблена. Оскільки більшість території УНР була захоплена радянською Росією або денікінцями,

контроль над економікою був обмежений. Уряд намагався організувати фінансування через емісію грошей, але це призводило до гіперінфляції та економічного колапсу. Щодо Головноупоанованого Огієнка то він один з урядовців відчув на собі проблему нестачею усяди коштів задля підтримки громадян так і уряду. [55 с 130]

Соціальна ситуація також була дуже складною а саме безробіття, біженці, масові втрати серед населення через бойові дії та репресії. Такий процес місцеве самоврядування в хаосі не зуміо проконтролювати. Уряд постійно вирішував воєнні питання та фінансів в плані податків.

У заяві уряду УНР було оголошено про скликання тимчасового органу при парламенті, початок нового етапу збройної боротьби, забезпечення демократичних гарантій, мобілізацію податкових надходжень, розвиток культури та освіти, а також толерантність до національних та релігійних відмінностей. Передбачалося, що законодавчою діяльністю займався б колишній парламент, але на той момент цю функцію виконувала Рада Народних Міністрів, враховуючи ситуацію, що склалася.

Згідно з постановою Ради Народних Міністрів від 9 травня 1920 року, в Кам'янці було створено об'єднаний комітет, який очолив міністр внутрішніх справ М. Білинський. Після пленарного засідання було прийнято проект, підготовлений заступником голови Української Національної Ради С. Бараном, разом з трьома додатками до нього.

У 1920-1921 роках уряд і Українська Національна Рада об'єднали свої зусилля для розробки Конституції Республіки та низки конституційних актів. Цей період до кінця року можна вважати найпродуктивнішим у сфері конституційного будівництва в УНР часів Директорії. [15 с 175]

3 червня 1920 р. уряд УНР оголосив про відновлення державної влади в УНР і звернувся до народу з декларацією, в якій виклав основні принципи внутрішньої політики. Проте декларація не містила чіткого визначення меж повноважень вищих органів влади УНР. Загострення воєнно-політичної ситуації в Україні в 1920 р. призвело до нової організаційної кризи в уряді, яка

ускладнювалася не тільки правовою нерегульованістю діяльності Ради Народних Міністрів, а й особистими конфліктами між Прем'єр-міністр та його заступник.

На середину 1920 року, після поразки у Війні за незалежність і встановлення радянської влади, фактично завершилася існування УНР як держави, хоча уряд УНР продовжував існувати в еміграції. Політичні сили всередині України йшли на різні компроміси, зокрема з більшовиками та Польщею, що призводило до розбіжностей у середовищі національних сил. [15 с 175-176]

Тобто Рада народних міністрів, яка виконувала функції уряду УНР, не мала чіткого правового статусу та визначених повноважень, що ускладнювало її здатність ефективно управляти державою. Відсутність правового регулювання діяльності органів влади та розбіжності в уряді, зокрема між прем'єр-міністром і його заступниками, додатково загострювали ситуацію. Це призводило до криз у внутрішньому управлінні, а також до організаційних проблем, таких як відсутність чіткої стратегії та розподілу функцій між різними міністерствами.

Попри складну ситуацію, в 1920 році були зроблені спроби закласти основи для розвитку конституційного будівництва. В результаті роботи уряду та Української Національної Ради був підготовлений проект Конституції УНР, а також низка важливих законодавчих ініціатив. Однак ці реформи так і не були впроваджені через постійну військову загрозу та зовнішньополітичну ситуацію.

Висновки до РОЗДІЛУ 2

Політична ситуація в УНР наприкінці 1919 року була кризовою. Військові поразки, зовнішні загрози з боку більшовиків і Польщі, внутрішня політична роздробленість та економічна руїна створювали умови, що ускладнювали існування Української Народної Республіки. Уряд УНР не мав достатньо ресурсів і стабільної підтримки для ефективного управління та подолання численних викликів.

Листопадова катастрофа 1919 року стала критичним моментом для Української Народної Республіки. Втрата Києва, розпад армії, посилення внутрішніх політичних криз та зовнішніх загроз, а також боротьба з Польщею і більшовиками призвели до неможливості ефективного функціонування УНР в її попередньому вигляді. Ці події стали важливою віхою у подальшій історії боротьби за незалежність України.

Основною метою Зимового походу було прориватися через тил більшовицьких військ, підтримувати моральний дух українського населення, яке було під владою більшовиків, і намагатися зв'язатися з іншими антибільшовицькими силами, зокрема, з армією генерал Петлюри.

Зимовий похід не досяг стратегічної мети, і після його завершення уряд УНР змушений був відступити на захід, у Польщу. Але він показав незламність українських військ і продовження боротьби за незалежність, навіть у найскладніших умовах. Поразка Зимового походу позначила собою завершення активної боротьби УНР за свою незалежність в рамках того часу.

Рада Народних Міністрів виконувала важливі функції, зокрема для підтримки державних інститутів і контролю над тими територіями, які залишалися під контролем української влади.

У Кам'янці-Подільському уряд на чолі з Директорією, в яку входили члени Ради Народних Міністрів, продовжував боротьбу за національну незалежність. На цьому етапі основну роль у керівництві країною відігравала Директорія під керівництвом Симона Петлюри, а Рада Народних Міністрів стала однією з основних інституцій для практичного управління державою.

У 1920 році Кам'янець-Подільський був важливим політичним і адміністративним центром для української влади, яка на той час переживала складний період боротьби проти більшовицької, польської та денікінської агресії. Головноуповноважений Огієнко на цій посаді був відповідальний за організацію урядових справ та представництво уряду УНР на місцях.

Також, в Кам'янці-Подільському він брав участь у організації культурних та освітніх проектів, важливих для збереження та розвитку української

національної ідентичності під час революційних змін. Огієнко займався питаннями національного відродження, а також підтримував ідеї створення української церкви, що згодом стало важливим етапом у його діяльності, коли він став митрополитом.

1920 рік був одним із найбільш складних для УНР. Після численних поразок від більшовицьких військ і, на території України тривав сплеск військових конфліктів. У цей час відновлювалася влада УНР після короткочасного періоду польської та радянської окупації, і уряд вимушено працював в умовах постійної військової загрози та нестабільності. Військово-політичне становище суттєво ускладнювало ефективність державного управління, оскільки уряд змушений був діяти в умовах воєнного часу, не маючи стабільної територіальної бази та з обмеженими ресурсами.

У 1920 році ефективність державного управління УНР була обмежена численними зовнішніми і внутрішніми факторами. Військова нестабільність, відсутність чіткої правової бази, внутрішні конфлікти в уряді, а також соціально-економічні труднощі значно знижували можливості для стабільного управління. Однак, попри ці труднощі, в ряді напрямів були здійснені спроби правових і адміністративних реформ, що стали основою для подальших розробок в період Директорії та після її падіння.

РОЗДІЛ 3

УТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ В КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ

3.1. Формування Української Національної Ради

Однією з ключових передумов формування Української Національної Ради була саме польсько-радянська війна та політична нестабільність у регіоні. Після укладення Варшавського договору у квітні 1920 року, 25 квітня розпочався спільний наступ польсько-українських військ на Київ. Польсько-українські війська, до яких входила армія УНР, змогли швидко просунутися на схід і 7 травня 1920 року увійшли до Києва. Проте цей успіх виявився тимчасовим, оскільки вже в червні більшовицькі війська під командуванням Михайла Тухачевського розпочали контрнаступ, який привів до відступу польсько-українських сил.

Важливим фактором, що вплинув на створення Української Національної Ради, було розуміння необхідності пошуку нових політичних форматів для представництва інтересів українського народу, зокрема на Поділлі, яке залишалося під контролем українських сил протягом тривалого часу. Рада формувалася в умовах війни та окупації значної частини України чужоземними арміями, що породжувало потребу у створенні політичних структур, здатних діяти як інструменти організації опору та політичного представництва [3].

Соціально-економічні умови на Поділлі у цей період також були надзвичайно складними. Військові дії, що тривали на території України з 1917 року, призвели до значного виснаження ресурсів регіону, руйнування інфраструктури та занепаду економіки. Поділля, як один із регіонів, що залишався під контролем українських сил, зазнавало значного тиску як з боку більшовицької загрози, так і з боку польських військ. Військові мобілізації, реквізиції продовольства та майна, а також постійні бойові дії вплинули на демографічну ситуацію в регіоні, зокрема на зменшення населення через еміграцію та втрати серед цивільних. [42 с 435]

Економічна криза поглиблювалася через відсутність стабільного керівництва, а також руйнування зв'язків між містом і селом. Сільське господарство, яке було основою економіки Поділля, опинилося в кризовому стані через постійні бойові дії, мобілізації та відсутність робочої сили. Також варто зазначити, що війна призвела до зростання рівня бідності та голоду серед населення, що значно погіршувало соціально-економічну ситуацію [41 с 45-46]

12 листопада 1919 року Є.Петрушевич який був диктатором ЗОУНР скликав у Кам'янці Подільському нараду на якій були присутні члени галицьких політичних партій і організацій Директорії УНР з метою висловити свої занепокоєння і наголошував, що створення самостійної Україне нереальне а тому потрібно йти на переговори з Денікіним але 16 листопада Петрушевич з своїм урядом залишили Україну та відправилися до Відня. [66 с 405-406]

Після того як УГА перейшла на сторону Денікіна ситуація всередині УНР почала погіршуватися, що потім і дістала свою назву як листопадова катастрофа. Дієвої армії УНР залишалося приблизно від 8-10 тис. бійців, яке було рознянути не фронті. Згодом воєнне командування рішило зтягувати війська в сторону Кам'янця Подільського.

А вже 13 листопада Петлюра скликав свою нараду, де вирішувався план наступних дій. Новий військовий міністр В.Сальський стверджував, що вести на фронті наступальні дії неможливо. Генерал Юнаков також наполягав на боротьбу партизанської війни та руху опору. Голова уряду І.Мазепа та ще деякі міністри не підтверджували думки своїх колег і теж наполягали вести боротьбу доки є можливість. [66 с 407]

С.Петлюра поступово набував все більше влади. Після того, як члени новоствореної трійки Директорії склали урочисту присягу, 15 листопада 1919 року в Кам'янці-Подільському відбулося важливе останнє засідання Директорії, на якому були присутні Петлюра, Швець, Макаренко та представники Кабінету міністрів, зокрема Мазепа, Черкаський, Шрамченко і Безпалко. На цьому засіданні було ухвалено рішення про виїзд уряду за кордон. Також було вирішено, що керівництво Республікою залишається за головою Директорії,

головним отаманом, і ця роль переходить до Петлюри. Важливо також зазначити, яку владу мали Макаренко та Швець, коли восени 1919 року вирушили за кордон. Згідно з постановою Директорії УНР від 15 листопада 1919 року, підписаною С.Петлюрою, головою Ради народних міністрів І.Мазепою та державним секретарем С.Шрамченком, Макаренко та Швець, перебуваючи за кордоном, діяли від імені Верховної влади УНР. [15 с 168-169]

Точної дати заснування УНРади невідомо але за твердженнями деяких істориків можна визначити, що рада утворилася з середини листопада 1919 року по січень 1920. В окупованому поляками Кам'янці Подільському було утворено Українську Національну раду. Очолював її М. Корчинський а заступником його став С. Баран. Рада сформувалася в період політичної нестабільності УНР, тому і мала на меті реорганізувати уряд. Більшості радою управляв С. Баран який постійно скликав раду на зібрання. [66 с 408]

УНРада в Кам'янці-Подільському була створена таємно, що об'єднала представників усіх українських політичних партій (більшість з яких входила до Ради Головноуповноваженого). Рада планувала оголосити С. Петлюру скинутим, захопити владу та проводити шкідливу агітацію проти Українського уряду. Деякі члени Ради постійно зверталися до Головноуповноваженого з проханнями про різні допомоги, посади тощо, як для себе, так і для своїх знайомих чи видавництв, і вели своє життя за рахунок урядового утримання. Огієнко. [2 с 30]

Таємна УНРада на початку своєї діяльності намагалася оголосити С. Петлюру усуненим від влади, захопити керівництво та вести свою агітацію проти уряду Української Народної Республіки. Але слід зазначити на тому, що деякі представники УНРРади дуже часто зверталися до Головногоуповноваженого з проханнями про допомогу, посади інколи коштів а особливо державне утримання. Однак, з політичних причин УНРада відмовлялася надавати помічників Головномууповноваженому. Головний напрям агітації ради полягав у тому, що Директорія та уряд УНР втекли з України, і залишили її без захисту тому і стають нелегітимними. [4 с 220-221]

Кам'янець-Подільський на початку 1920 року став особливо важливим місцем у контексті українського державотворення через його статус тимчасової столиці Української Народної Республіки. У період важких політичних потрясінь і втрати значної частини територій, це місто набуло не лише адміністративного значення, а й символічного, ставши осередком боротьби за українську державність [20 с 808]

УНРада визначила основну мету своєї діяльності як підтримку українського уряду у створенні незалежної та суверенної УНР, ґрунтуючись на засадах широкого демократизму та парламентаризму. Вона прагнула поєднати всі українські етнографічні землі в єдину суверенну державну цілісність, спираючись на право націй на самовизначення ідеї соборної незалежної України та демократичної парламентарної державності, включаючи господарські та просвітницькі організації, університети та інші структури. Новий законодавчий орган мав обрати главу держави (президента республіки) та сформувати новий уряд. На той момент Кам'янецька УНРада залишалася єдиною організацією, яка здійснює ці функції. [43 с 123]

Однак, попри всі переваги, Кам'янець-Подільський як тимчасова столиця УНР мав певні обмеження. Однією з головних проблем було те, що місто знаходилося на периферії основних подій. Уряд УНР був змушений діяти в умовах географічної ізоляції від багатьох ключових українських регіонів, що ускладнювало координацію військових та політичних заходів. Крім того, через близькість до Польщі та Румунії Кам'янець-Подільський часто ставав об'єктом інтересу цих країн, що впливало на політичні рішення уряду [46 с 125]

Головноуповноважений І. Огієнко підкреслював, що діяльність Ради не відповідає інтересам України. Але слід зазначити, що між представниками правих українських груп, які входили до Кам'янецької Національної Ради, та українськими соціал-революціонерами існувала певна єдність у поглядах на радянську форму влади в Україні. У бесіді А. Степаненко та В. Голубович, що перебували в Кам'янці, запевняли, що представники всіх правих груп готові

визнати радянську владу в Україні та співпрацювати з нею на умовах, якщо ця влада буде справді українською.

Тому і есери брали участь у раді. 6 лютого 1920 року відбулася довга розмова Головноуповноваженого з посланцем Головного Отамана С. Петлюри, сотником О. Доценком. Він цікавився передусім таємною Українською Національною Радою та її планами й розповів міністру Огієнкові про доноси на нього з боку членів цієї Ради. [4 с 225-226]

Вплив зовнішніх сил також був вирішальним фактором, який впливав на розвиток подій у Кам'янці-Подільському та загалом на становище УНР у 1920 році. Однією з головних зовнішніх сил, що впливала на долю України, була Польща. Після укладення Варшавського договору у квітні 1920 року, Польща стала важливим союзником УНР у боротьбі проти більшовиків. Юзеф Пілсудський, керівник Польщі, бачив у співпраці з українським урядом Петлюри спосіб захисту польських інтересів на сході та зміцнення позицій Польщі в регіоні. Для Польщі було вигідно підтримувати незалежну Україну, яка могла б слугувати буфером між Польщею та більшовицькою Росією [21 с 126-127]

Однак польсько-український союз не був безконфліктним. Українське суспільство було розділене в оцінці цього союзу, оскільки багато українців, особливо у Галичині та на Волині, не сприймали Польщу як надійного партнера, вважаючи її окупантом. Західноукраїнські землі залишалися під польським контролем, що спричинило конфлікти між польською та українською сторонами. Крім того, Польща надавала підтримку УНР лише в обмежених обсягах, і після невдач у війні з більшовиками, польський уряд більше зосередився на захисті власних кордонів, залишаючи українські війська наодинці з радянською загрозою [28 с 120]

Роль Антанти у подіях в Україні також заслуговує на увагу. Після Першої світової війни Антанта, до якої входили провідні європейські держави, зокрема Велика Британія, Франція та Італія, брала участь у визначенні післявоєнних кордонів Європи. Однак позиція Антанти щодо України була неоднозначною. З

одного боку, деякі держави Антанти визнавали важливість незалежної України як протизагромадянській Росії, але з іншого боку, Антанта підтримувала ідею відновлення Російської імперії, хоча і в антизагромадянському форматі.

Одним із ключових моментів політики Антанти щодо України була підтримка білогвардійського руху, зокрема армії Антона Денікіна, який виступав проти більшовиків, але також не визнавав незалежності України. Вплив Антанти на події в Україні був опосередкованим, оскільки провідні держави зосереджували свою увагу на відновленні Європи після війни та боротьбі з більшовиками в інших регіонах. Попри спорадичну підтримку антизагромадянських сил в Україні, реальної допомоги для УНР від Антанти не надійшло. Така політична ситуація лише ускладнювала становище УНР, змушуючи її шукати підтримку в Польщі, що, в свою чергу, призводило до внутрішніх конфліктів [4 с 220-221]

З іншого боку, більшовики, які на той час вже закріпили свою владу в центральній Росії, активно поширювали свій вплив на Україну. Їхня політика стосовно України була чітко спрямована на відновлення контролю над її територіями як частини майбутнього Радянського Союзу. Радянська Росія бачила в Україні важливий стратегічний ресурс, зокрема через її аграрний потенціал та географічне розташування. Більшовики не визнавали українську незалежність і вважали, що Україна повинна бути частиною загальноросійської держави, хоча й у формі федерації [38].

У 1920 році більшовицькі війська продовжували наступ на українську територію, і одним із їхніх головних ворогів була саме армія УНР та її союзники. Після початку контрнаступу більшовицьких військ у червні 1920 року, польсько-українські війська зазнали низки поразок, що призвело до відступу українських сил і поступової втрати контролю над більшою частиною території. Більшовики, встановлюючи радянську владу на захоплених землях, впроваджували жорстку політику щодо опонентів, зокрема активістів УНР та інших українських національних сил.

Вплив зовнішніх сил, таких як Польща, Антанта та більшовики, відігравав вирішальну роль у формуванні політичної ситуації в Україні на початку 1920 року. Кожен із цих акторів переслідував власні інтереси, що ускладнювало позицію Української Народної Республіки, яка перебувала між кількома ворогуючими сторонами.

Процес становлення Ради в Кам'янці-Подільському в 1920 році є важливим етапом в історії української державності, який відображає складні політичні та соціальні процеси в Україні після Першої світової війни та в контексті національно-визвольних змагань. Створення Української Національної Ради в Кам'янці-Подільському стало значущим політичним кроком у боротьбі за відновлення української державності після поразки Української Народної Республіки в результаті більшовицької агресії та внутрішньої дезорганізації політичних структур [2 с 37]

Дата заснування Української Національної Ради в Кам'янці-Подільському відноситься на кінець листопада 1919 до початку лютого 1920 року. Установчі збори відбулися 15 лютого 1920 року в умовах зростання соціальної нестабільності та військової загрози з боку більшовицької Росії.

На цьому етапі Українська Народна Республіка фактично втратила більшість своїх територій, однак Кам'янець-Подільський став тимчасовим адміністративним центром українського національного уряду. Це місто мало стратегічне значення як останній оплот національної влади та символ державної незалежності [7 с 205]

Установчі збори Української Національної Ради в Кам'янці-Подільському були організовані з ініціативи того, що Директорії УНР почала втрачати силу, яка шукала нові шляхи консолідації політичних та військових сил. Учасниками зборів стали представники політичних партій, військових організацій, а також громадських рухів, що діяли на території Поділля та прилеглих регіонів. Ці збори відзначилися широким представництвом національних сил, що відображало намагання створити єдиний політичний центр

для координації боротьби з окупаційними режимами та для підтримки української державності [43 с 125]

Керування чужоземців на території України призводили до руїн та безвладдя де поширювався більшовизм і громадянська війна. В цей період важливу роль відігравала національно-демократична преса Поділля на початку 1920 року. У своїх текстах газети намагалися закликати народ до об'єднаності і мати за мету – “ здобути собі землю, волю, громадські та національні права в збереженні самостійної УНР (Трудова громада. – 1920. – 6 січня) [16 с 278]

Організаційна структура Ради була складною і добре продуманою, з урахуванням попередніх політичних та організаційних помилок. Рада мала кілька рівнів організації, що дозволяло ефективно функціонувати в умовах воєнного часу та забезпечувати координацію між різними регіонами. Важливою рисою структури Ради було те, що вона складалася з представників різних політичних партій, військових командирів та громадських діячів. Такий склад забезпечував широку політичну базу та легітимність Ради як національного органу влади.

Організаційна структура Ради включала кілька важливих комісій та відділів, кожен з яких був відповідальний за певний аспект управління та координації діяльності. Однією з ключових комісій була Комісія з національної оборони, яка займалася питаннями організації військової допомоги, мобілізації та координації дій з військовими підрозділами, що перебували на території УНР. Ця комісія тісно співпрацювала з українськими військовими командирами та союзниками з числа військових формувань, які діяли в регіоні. Її головою був обраний генерал Михайло Омелянович-Павленко, який мав значний досвід у військових справах і був ключовою фігурою у підтримці оборонних спроможностей УНР. [43 с 125]

Ключовими рішеннями, які були ухвалені Радою на початкових етапах її діяльності, стали рішення про мобілізацію всіх наявних ресурсів для організації опору окупаційним режимам. Важливим стало рішення про розширення співпраці з союзниками, зокрема з Польщею, що було підтверджено підписанням

Варшавського договору у квітні 1920 року. Хоча це рішення викликало значні суперечки серед членів Ради, оскільки частина політичних сил вважала його поступкою територіальним інтересам Польщі, Петлюра та його прихильники бачили в ньому шанс на відновлення української державності за допомогою зовнішньої підтримки. [2 с 27]

Одним із критиків Української Національної Ради в Кам'янці-Подільському був Іван Огієнко. Іван Огієнко, відомий також як митрополит Іларіон, був однією з найвпливовіших фігур українського культурного й політичного життя початку XX століття. [4 с 221]

Огієнко відіграв важливу роль у створенні Української Автокефальної Православної Церкви та був одним із її лідерів, обіймаючи посаду міністра віросповідань в уряді УНР. Він виступав за поширення української мови в церковному житті та брав активну участь у процесах культурного й національного відродження.

Після падіння Києва в руках більшовиків Огієнко емігрував до Кам'янця-Подільського, де продовжив свою діяльність на посаді міністра освіти та релігійних справ. Він відіграв важливу роль у підтримці національно-культурного відродження та просуванні ідеї незалежної української церкви. Його діяльність була спрямована на захист національних інтересів України та поширення української культури серед населення [4 с 135]

Ключові рішення, ухвалені Українською Національною Радою в Кам'янці-Подільському, відображали політичні та військові виклики, з якими стикалася Українська Народна Республіка у 1920 році.

Одним із важливих документів, прийнятих Радою, був маніфест до українського народу, в якому йшлося про необхідність консолідації національних сил у боротьбі за незалежність України. У цьому маніфесті Рада закликала населення підтримати боротьбу УНР проти більшовицької окупації та інших загроз, що поставали перед українською державністю [2 с 34]

У тексті маніфесту акцентувалося на тому, що Українська Національна Рада є єдиним легітимним представницьким органом українського народу, який

має право говорити від його імені та ухвалювати важливі політичні рішення. Звернення підкреслювало критичне становище, в якому перебувала Українська Народна Республіка, та необхідність підтримки уряду з боку всіх національних сил, включаючи селянство, робітників, інтелігенцію та військових. Цей маніфест також містив заклик до об'єднання всіх патріотичних сил навколо ідеї незалежної української держави та сприяння її відновленню [43с 128]

Таким чином, формування Української Національної Ради в Кам'янці-Подільському відбулося в період, коли ситуація в Україні ставала все більш складною, а політична боротьба набирала обертів. В умовах нестабільності, війни та боротьби за незалежність, Кам'янець-Подільський став важливим центром, де приймалися ключові рішення для майбутнього держави.

У листопаді 1919 року, після низки поразок на фронті та внутрішніх політичних криз, в УНР почалася криза уряду в неспроможності вести боротьбу, що в майбутньому повпливало на формування УНРади. Зі зростанням загрози і втратою ключових територій, уряд Директорії на чолі з Симоном Петлюрою був змушений покинути Київ і переїхати до Кам'янця-Подільського. Це рішення стало початком великої політичної кризи в країні, оскільки уряд втратив контроль над більшістю територій.

Після поразки листопадової 1919 році та відступу уряду в Кам'янець-Подільському, ситуація в країні залишилася надзвичайно складною. В Україні існувала безліч політичних і соціальних проблем, зокрема боротьба з більшовиками, білогвардійцями, різноманітні фракційні заявки в уряді та серед військових командувань. Криза в УНР до кінця 1919 року уряд УНР на чолі з Симоном Петлюрою, попри всі зусилля, не зміг відновити стабільність у країні та забезпечити контроль над територією України.

У цей період український уряд втратив популярність серед населення через військові невдачі, економічну кризу та відсутність стабільної влади. В результаті значна частина громадян почала ставати більш схильною до більшовицької пропаганди, що ще більше ослабило уряд УНР.

Національна Рада була створена як орган влади в УНР, який мав репрезентувати національні інтереси та брати на себе відповідальність за керівництво країною. Одним із головних завдань УНРади було збереження незалежності Української Народної Республіки та боротьба з зовнішніми і внутрішніми загрозами.

3.2. Діяльність Ради в умовах політичної нестабільності

Діяльність Української Національної Ради в Кам'янці-Подільському в умовах політичної нестабільності 1920 року була зумовлена необхідністю реагувати на критичні виклики, які поставали перед Українською Народною Республікою (УНР). Цей орган, створений у лютому 1920 року, прагнув стати платформою для консолідації різних політичних сил, забезпечення підтримки державного управління та збереження ідеї української незалежності в умовах внутрішньої кризи та зовнішнього тиску. Основні засади, напрями роботи Ради та їх популяризація визначалися як актуальними потребами суспільства, так і політичними завданнями, які формулювалися в контексті тогочасної державної ідеології.

Опозиційна діяльність Ради в період Української Народної Республіки (УНР) відігравала важливу роль у формуванні політичного ландшафту та розвитку подій у 1919-1920 роках. Одним із ключових осередків такої діяльності була Кам'янецька Національна Рада, яка діяла на тлі постійних конфліктів, економічної кризи та військових викликів, з якими зіштовхувалася УНР. Ця опозиція виникла на тлі внутрішніх суперечностей в українському політичному спектрі, коли частина політиків та громадських діячів виявила незадоволення курсом уряду Симона Петлюри. Політичний клімат того часу був надзвичайно напруженим, що підживлювало критику урядової політики як з боку правих, так і лівих сил, а також сприяло виникненню та загостренню розбіжностей між урядовими структурами та опозицією [4 с 226]

Причини розходжень, які призвели до опозиції уряду УНР, були багатогранними та пов'язаними як із зовнішніми, так і внутрішніми факторами. Однією з головних причин стало незадоволення певних політичних сил внутрішньою та зовнішньою політикою уряду. Одним із ключових аспектів зовнішньої політики, який став предметом різкої критики, було питання міжнародної підтримки та союзницьких відносин УНР. Оскільки основним військовим союзником Петлюри на той час була Польща, частина політиків

вважала ці домовленості з Варшавою надмірно поступливими і навіть шкідливими для української державності. Опозиція часто акцентувала увагу на тому, що урядові угоди з Польщею фактично ставили під загрозу західноукраїнські землі, зокрема Галичину. Саме цей аспект викликав особливе невдоволення серед західноукраїнських політиків, які вбачали в угодах Петлюри з Польщею зраду національних інтересів [67 с 130]

Опонування Української Національної Ради (УНРади) у Кам'янці-Подільському політики уряду Директорії протягом лютого-липня 1920 року є складовою українського державотворення у добу національно-визвольних змагань. У той період відбувалися складні політичні трансформації, а формування внутрішньої і зовнішньої політики потребувало значної мобілізації як урядових, так і опозиційних структур. УНРада в Кам'янці-Подільському постала як осередок активної дискусії та критики дій уряду Української Народної Республіки (УНР), що значно вплинуло на політичне життя в державі, його суперечності.

З кінця 1919 р. року Українська Народна Республіка опинилася у надзвичайно складній політичній і військовій ситуації. Наступ денікінських військ, економічна криза, зростання впливу антиурядових рухів ускладнили роботу державних структур. Кам'янець-Подільський, який виконував роль тимчасової столиці УНР, став ареною політичних дебатів, де визначальну роль відігравала УНРада. Опозиційна діяльність цієї організації була зосереджена на критиці політичних рішень уряду, розробці альтернативних стратегій управління та збереженні демократичних принципів у державному управлінні.

УНРада сформувалася наприкінці 1919 р. як орган, що мав представляти інтереси широких верств населення і виступати своєрідним мостом між урядом та громадськістю. Очолював УНРаду есер М.Корчинський, колишній член (УПСФ). Його заступником став С. Баран (УНТП) [43, с.122]. Рада стала в опозицію щодо Директорії та активно виступала за її ліквідацію, адже вважала, що усю відповідальність за катастрофічну та неорганізовану політику повинна на себе взяти саме вона [66 с 406] Основну мету своєї діяльності УНРада

намагалася втілити в допомозі українському уряді щодо державного будівництва, а також збереженні суверенітету УНР на засадах демократизму і парламентаризму, в об'єднанні усіх етнічних українських земель в єдину цілісну державу. Один із авторів Газети “Голос” про це писав так : “Уся її діяльність ґрунтувалася на соборності, незалежності України на демократичних принципах і парламентарній державності”[43, с.123].

УНРада, враховуючи той факт, що Директорія і уряд УНР покинули Кам'янець-Подільський і не виконують раніш покладені на них функції, намагалася переконати політикум, що цих органів взагалі немає. 8 лютого 1920 р. С. Баран вніс на розгляд УНРади проєкт резолюції, в якій пропонував визнати, що Директорія та її уряд, як органи державної лади, вже не існують.

Тому ініціативу подальшого керівництва республікою і подальшого державного будівництва бере в свої руки Українська Національна Рада [7, с. 203]. Аргументом на користь такого наміру було те, що і Директорія, і Рада Народних Міністрів УНР, на думку опозиціонерів, опинилися за кордоном, поза територією української держави і на неї не впливали. Як переконував автор проєкту, владу і діяльність Директорії та уряду УНР непотрібно визнавати, адже вони виїхали за межі країни і залишили її напризволяще. Тому УНРада, за С. Бараном, мала бути проголошена (очевидно, майбутнім парламентом, вибори якого в умовах війни було практично нереальною справою) вищим органом влади. Однак більшість опозиціонерів не погодилися з цією радикальною пропозицією і проєкт відхилили на тому ж засіданні, яке завершилося 11 лютого. Цікаво, що попри закритість і утаємниченість діяльності УНРади, про цей та інші її кроки знав і С.Петлюра у Варшаві, і польська окупаційна адміністрація в Кам'янці-Подільському, однак офіційно на них не реагували [24, с. 8-9].

Розбіжності у поглядах членів УНРади щодо негайного вирішення долі Директорії та її уряду, не зняло з порядку денного питання про запровадження у 1920 р. українського парламентаризму. Над цим вони продовжували працювати як в політикумі, так і суспільстві. Щоб прийти до влади у воюючій країні, з їх уст лунав заклик скликати «народне представництво», де і мала вирішитися доля

існуючих вищих органів влади. На думку опозиціонерів, Рада Народних Міністрів УНР повинна припинити приймати державні закони і постанови, а Директорія, яка була в неповному складі, мала б бути позбавлена права затверджувати ці акти [43, с.126-127].

Можна стверджувати, що рішучі випад опозиційних сил проти керівних органів УНР стало наслідком незадоволення певної частини українських політичних діячів урядовою політикою, а також спробою знайти інші шляхи виходу з існуючої владної кризи. І.Огієнко, якого уряд з 16 листопада 1919 р. призначив своїм головним уповноваженим міністром у зносинах з польською цивільною адміністрацією в Кам'янці-Подільському і відповідав за захист інтересів українських громадян та різних інституцій, вкрай критично ставився до діяльності опозиції. Він відверто заявляв: «Рада мала на меті захопити владу в свої руки і провадила вкрай шкідливу політику проти Українського уряду. Представники УНРади постійно просили у Головноуповноваженого І.Огієнка різних допомог в плані посад, своїх видавництв і коштів та жили на урядові утримання». У зв'язку з цим він звернувся до голови Ради Народних Міністрів УНР І.Мазепи з інформацією про політичну ситуацію у Кам'янці-Подільському і дав відверто негативну характеристику УНРаді, заявивши при цьому, що її діяльність «не є в інтересах українських справ».

Пізніше І.Мазепа роз'яснював, що С.Баран, використовуючи хаос думок, який панував у суспільстві, налаштовував УНРаду домогтися взяти управління в Українській Народній Республіці до своїх рук, що вважалося урядом неприпустимим. Для більш детального з'ясування цього та інших назрілих питань, пов'язаних з політичною нестабільністю, І. Мазепа взимку-навесні 1920 р. кілька разів приїжджав до Кам'янця-Подільського, де провів з І.Огієнком низку зустрічей і повністю прояснив для себе ситуацію, пов'язану з опозиційною діяльністю УНРади, її негативним впливом на загалом позитивну діяльність створених головноуповноваженим уряду кількох діяльних управлінських органів [43, с.124-125].

Одним із питань, над яким працював глава уряду в Кам'янці-Подільському, було вироблення пропозицій щодо зміни державного механізму в управлінні уряду, що мало б поліпшити сприймання його діяльності в політичних і суспільних колах. 14 лютого 1920 р. він провів урядове засідання, на якому були присутні, крім нього, А.Лівицький, М.Шадлун, О.Безпалко та І.Огієнко. Як видно, склад уряду був далеко не повний. Це засідання можна назвати скоріше нарадою групи міністрів. Після тривалого обговорення присутні схвалили “Тимчасовий закон про державний устрій та порядок законодавства УНР”, який мав на меті перш за все стабілізувати взаємини між Директорією, урядом, а також Армією УНР.

Після ухвали закону І.Мазепа написав С. Петлюрі листа, в якому просив затвердити закон і наголошував, що «Директорія як верховна влада, серед населення втратила свій авторитет та популярність, популярне лише ваше ім'я». Але зазначений закон С.Петлюра так і не увів в дію, бо, як стверджує В.Верстюк, «у нього була зовсім нова мета в плані відносин з Польщею» [2, с.28].

Разом з тим, С. Петлюра переймався діяльністю УНРади. У львівському часописі “Громадська Думка” з'явилося повідомлення, в якому зазначалося про резолюцію УНРади від 11 лютого 1920 року, яка обурила Голову Директорії і Головного Отамана військ УНР, що на той час перебував у Варшаві. Він побоювався, що УНРада може стати його політичним конкурентом в УНР та на міжнародній арені. Свою збентеженість щодо УНРади С.Петлюра висловив у листі до міністра юстиції УНР А.Лівицького, зазначивши, що «преса звернула мою увагу саме тим шкідливим впливом, який вона може викликати в закордонних політичних кругах”.

При цьому він дав оцінку діяльності УНРади, яку назвав протидержавною, і запропонував А.Лівицькому отримати більше інформації про дану структуру, зробивши відповідні висновки та надіслати справу щодо неї до Варшави [43, с.127]. З цього часу почалися суперечки між УНРадою та Директорією, кожен із них вважав свою позицію єдиною правильною, що негативно позначалося на процесі консолідації політичних сил УНР.

Досить дражливим питанням у відносинах між владою і опозицією була підготовка Варшавського договору, який мав містити з боку України територіальні поступки майбутньому союзнику. 31 березня 1920 року Голова Української дипломатичної місії у Варшаві і разом з тим міністр закордонних справ А.Лівицький писав до І.Огієнка про те, що скоро буде збиратися до Кам'янця-Подільського, де треба зустрітися з представниками політичних партій, щоб зробити спільні висновки та зробити оцінку змісту проєкту майбутнього договору з Польщею.

Найбільш неприємним у цьому процесі було те, що поляки висунули українським дипломатам ультиматум щодо терміну укладання цієї угоди. Для більшості представників політичних сил, які підтримували чи не підтримували владу Директорії та його уряду, треба було визначатися у тій складній ситуації. А.Лівицький надіслав копію проєкту угоди представникам української влади, ознайомивши з ним міністрів В. Сальського і М.Шадлуна, які безпосередньо перебували у Кам'янці-Подільському, а також голову УНРади М.Корчинського. Цікаво, що попередньо С.Баран схвалив цей документ, а от есер В.Голубович і есдек В.Чехівський не сприйняли його [24, с. 10].

Опозиція використовувала для поширення своїх поглядів, зокрема, галицьку пресу. В Перемишлянському часописі від їх імені стверджувалося, що УНРада стала найбільшим авторитетом в українському суспільстві, наголошувалося, що вона не стоїть за переговорами, які ведуться у Варшаві (очевидно, розраховувала на підтримку галицьких політиків).

В часописі “Громадська думка” були опубліковані протоколи УНРади від 8-11 лютого 1920 року, які підтверджували її опозиційність до влади. Контррозвідка УНР здобула листи С.Барана, в яких він описував своє ставлення до Директорії. Багато хто з українських політиків вважав, що після короткочасного арешту поляками І.Мазепи (це сталося через непорозуміння), представники ради візьмуть під свій контроль владу [43, с. 128].

Однак ситуація складалася таким чином. 13 квітня відбулося засідання представників дипломатичної місії у Варшаві щодо оцінки окремих статей

проекту договору, зокрема щодо майбутнього польсько-українського кордону і відповіді української сторони на отриману пропозицію. Тоді було прийнято рішення не відкидати її, а надати аргументовану відповідь 17 квітня 1920 р., після декількох нарад А. Лівницького у Кам'янці-Подільському (15 квітня 1920 року частина Української Національної Ради дала свою згоду на підписання договору на польських умовах), розуміючи, що Польща надасть допомогу у боротьбі з більшовицьким режимом в Україні [42, с. 85].

Частина членів УНРади вважала, що цей договір був неприйнятним компромісом, який загрожував суверенітету України. Вони наполягали на тому, що необхідно вести переговори з Польщею на інших умовах, зосереджуючи увагу на збереженні територіальної цілісності та захисті національних інтересів.

На засіданні УНРади 18 квітня 1920 р., де обговорювалося питання договору з Варшавою, деякі представники ради рішуче виступили з протестом проти нього - есерівська частина покинули зібрання. Попри те, С.Баран переконав решту членів УНРади прийняти цей договір, хоча й намагався внести до його тексту кілька поправок, зокрема, нагадування, що Галичина обов'язково увійде до соборної України [43, с. 133].

В кінцевому результаті договір був підписаний о 1 год. 40 хв ночі 22 квітня, в палаці Бельведер у Варшаві. Але ще 21 квітня не було відомо, чи буде таки того дня підписано угоду. Польський воєначальник Ю. Пілсудський змушений був прибути до Варшави аж з Північного фронту і провести розмову з Отаманом С. Петлюрою.

Всупереч тривалим польсько-українським переговорам та досягнутому компромісу один з представників польської делегації М. Шумляківський наполягав на включення до складу Польщі Рівненського і Дубенського повітів, тому в результаті переговорів у представника української делегації А.Лівницького стався нервовий зрив, згодом він заявив, що йде у відставку.

Однак після нічної розмови з польським майором В. Славеком А. Лівницький все-таки погодився повернутись до Бельведеру і підписати договір. А

з польської сторони підписав угоду заступник міністра закордонних справ Я. Домбський [42, с. 86].

Реакція українських політиків Галичини і УНР на цей договір була здебільшого негативною. Прем'єр І.Мазепа подав у відставку. Також слід згадати і про окремих представників УНРади, а саме есерів, які не підтримували даний договір, стверджуючи, що влада УНР попала під вплив поляків.

В ході польсько-українсько-радянської війни, коли вирішувалася доля майбутнього української держави, УНРада всеодно намагалася грати за своїми правилами та не зупиняла своєї опозиційної діяльності. Контррозвідка поляків отримувала документи, котрі готувалися в УНРаді. Особливо їй не подобалися конкретні заяви опозиції про намір стати на чолі держави, що призвело до арештів окремих представників ради.

Цікаво також і те, що М.Корчинський, якого сучасники називали розумним і чесним, співпрацював з І.Огієнком, був його секретарем, що можна розцінити як вияв їхньої взаємної лояльності, попри різні політичні погляди на ситуацію в країні і шляхи виходу з неї [24, с. 9-10]. Ситуація у стосунках між представниками влади і опозиції в Кам'янці-Подільському дещо пом'якшилася у зв'язку з приїздом туди 1 травня С.Петлюри, який на спільних зборах представників українських партій та органів місцевого самоврядування ґрунтовно роз'яснив становище УНР і завдання внутрішньої політики на перспективу [24, с. 11]. Це однак не змінило стратегію опозиціонерів, які продовжували критикувати уряд за недостатню увагу до вирішення проблем селянства і робітництва, яке тоді стикалося з масштабними економічними труднощами. Також висловлювалися занепокоєння щодо зростання авторитарних тенденцій в уряді, які суперечили демократичним засадам, закладеним під час створення УНР. Під час обіду, влаштованого І.Огієнком на честь приїзду С.Петлюри до Кам'янця-Подільського, М.Корчинський в присутності більш як двох десятків державних, військових, політичних і громадських діячів дозволив собі репліку щодо Варшавського договору, яка не сподобалася більшості присутніх [43, с.128].

Влада намагалася знайти порозуміння з УНРадою. Уряд 9 травня утворив комісію на чолі з міністром внутрішніх справ М.Білінським, яка погодилася розглянути запропонований С.Бараном проект української конституції, який отримав назву “Основний державний закон про устрій Української держави”. У ньому зазначалося, що Україна є самостійною і незалежною державою з демократичним і парламентарним устроєм [43 с.134]. Обговорення цього документа

Однак діяльність УНРади яка прагнула протидіяти польській владі прагнула до встановлення в УНР іншої державної моделі і була критично настроєна до політики І.Огієнка, тому останній вважав, що її діяльність послаблює уряд і створює додаткові труднощі в умовах війни [24, с.12].

Крім того, значна частина опозиції критикувала економічну політику уряду УНР, яка вважалася неефективною на тлі економічного краху та розрухи, що посилювалися в умовах війни. Однією з головних причин економічних труднощів стало постійне падіння продуктивності сільського господарства, яке залишалося основою економіки, і неможливість забезпечити ефективну податкову політику, що викликало дефіцит бюджету. Економічна криза викликала соціальне невдоволення, що стало основою для опозиційної критики, спрямованої на урядову політику в цій сфері [49 с 540].

У цьому контексті стратегія і тактика опозиції значною мірою формувалися відповідно до політичних обставин і можливостей. Одним із основних методів впливу опозиційних сил на уряд та громадську думку була активна публіцистична діяльність. Опозиція активно використовувала пресу як інструмент поширення своїх ідей, публікуючи статті, брошури та відозви, спрямовані на критику уряду та мобілізацію населення. [16 с 279].

Взаємодія опозиційних сил з іншими політичними та військовими структурами в Українській Народній Республіці (УНР) у 1919-1920 роках була складним і багатошаровим процесом, що відображав загальну політичну напругу того часу. Ключову роль у цьому відігравала Кам’янецька Національна Рада, яка об’єднувала різноманітні опозиційні сили, прагнучи сформувати альтернативу

уряду УНР. Взаємодія між Радою та іншими політичними партіями, зокрема Українською партією соціалістів-революціонерів (УПСР) та Українською соціал-демократичною робітничою партією (УСДРП), а також із військовими формуваннями, що були незалежними від уряду Петлюри, проходила в умовах глибоких розбіжностей щодо методів і цілей боротьби, однак спільна мета протистояння урядовій політиці створювала підґрунтя для ситуативної співпраці [26 с 80].

Польсько-Український договір викликав велике незадоволення, особливо Галичині . Він зламав боротьбу Галичини за незалежність і штовхнув її під владу Польщі . Уряд Директорії а особливо армія , що повернулися з Зимового походу, були важко вражені цим договором . Багато хто з українських політичних партій сумлінно ставився до цього договору і об'єднувалися різні представники угруповань а саме Соціалістичний уряд з І.Мазепою, який згодом було створено новий в травні 1920 до якого увійшли В.Прокопович який очолював кабінет а його заступник А.Лівицький а також міністри – фінансів Х.Барановський, ісповідань І.Огієнко, господарства С. Тимошенко, закордонних справ А.Нікольський та інші... [49, с. 540-541]

Військові формування також відігравали важливу роль у протистоянні з урядом. Варто зазначити, що частина військових підрозділів не підтримувала урядову політику Петлюри та діяла самостійно.

Опозиція намагалася налагодити взаємодію з цими військовими силами для досягнення власних політичних цілей. Важливим аспектом тут було питання лояльності військових командирів, які могли або підтримувати уряд, або перейти на бік опозиції, залежно від їхніх політичних поглядів і особистих переконань.

Так, серед військових частин, що діяли незалежно від Петлюри, було багато тих, хто був незадоволений військовою стратегією уряду та вважав, що необхідно шукати альтернативні шляхи боротьби проти як зовнішніх ворогів, так і внутрішніх політичних суперників. [61]

Одним із головних викликів для опозиції було знайти баланс між критикою уряду та пошуком компромісів, особливо в умовах війни та

нестабільності. Конфлікти між опозиційними силами та урядом Петлюри часто загострювалися через різні підходи до вирішення ключових питань.

Одним із найважливіших конфліктів стало питання зовнішньої політики та відносин з Польщею. Опозиція активно виступала проти угоди Петлюри з Польщею, яка передбачала фактичну поступку Галичини на користь Польщі в обмін на військову допомогу в боротьбі проти більшовиків. Це питання стало одним із найгостріших у політичних дебатах того часу, оскільки воно прямо стосувалося національних інтересів і територіальної цілісності України

Попри всі ці конфлікти, опозиція періодично робила спроби досягти компромісу з урядом, особливо в питаннях, що стосувалися військових загроз і захисту української державності. Одним із прикладів таких компромісів було створення коаліційних структур, які мали на меті об'єднати зусилля уряду й опозиційних сил для боротьби з зовнішніми загрозами, зокрема з більшовицьким наступом. Однак ці спроби були обмеженими і не завжди мали успіх, оскільки розбіжності в політичних програмах і стратегіях не дозволяли досягти тривалого порозуміння [7].

Таким чином, опозиційна діяльність Національної Ради й інших опозиційних сил у 1919-1920 роках характеризувалася як конфліктами з урядом, так і спробами досягти компромісів. Взаємодія з іншими політичними партіями й військовими формуваннями була складною й не завжди ефективною, однак спільне невдоволення урядовою політикою дозволяло створювати ситуативні союзи для боротьби з урядовими структурами. Опозиція активно використовувала всі наявні методи політичної боротьби, однак внутрішні суперечності часто заважали досягти єдності та посилювали політичну кризу в УНР.

3.3. Вплив Української Національної Ради на становище представництва уряду країни у Кам'янці-Подільському. Значення її діяльності для реформування державної влади республіки

Вплив Ради на розвиток українського національного руху, аналіз її наслідків та значення для історії визвольної боротьби є однією з ключових тем у вивченні української політичної історії початку XX століття. Зокрема, утворення Української Національної Ради в Кам'янці-Подільському в лютому 1920 року стало важливою віхою в контексті політичної боротьби за незалежність України. Рада була результатом внутрішніх і зовнішніх політичних процесів, які формували динаміку української національної боротьби в умовах складної геополітичної ситуації. Її діяльність мала як короткострокові, так і довгострокові наслідки для подальшого розвитку українського національного руху [2 с 28-35].

Вплив Ради на політичну ситуацію 1920 року був безпосередньо пов'язаний із складною взаємодією між Українською Народною Республікою (УНР) та її політичними опонентами.

Після поразки українських військових формувань у листопаді 1919 року та переходу УНР до партизанської боротьби, значна частина політичної еліти опинилася у вигнанні. Кам'янець-Подільський стає центром політичного життя УНР, де уряд намагався відновити свою діяльність і мобілізувати національні сили. Проте ці зусилля були обмежені відсутністю військових та ресурсних можливостей. Українська Національна Рада стала інституцією, яка мала на меті створити платформу для узгодження дій різних політичних фракцій і залучення до боротьби більшої кількості національних сил [66 с 409].

Кам'янець-Подільський став тимчасовою столицею УНР після того, як уряд та армія були змушені відступити на захід через поразки на фронтах. У таких умовах роль Української Національної Ради, яка була створена в Кам'янці-Подільському, стала важливою для забезпечення політичної стабільності,

координації діяльності уряду та розробки основних напрямів внутрішньої і зовнішньої політики.

Короткостроковий вплив діяльності Ради слід розглядати в контексті політичної ситуації в Україні на той час. Одним із ключових чинників, які визначали перебіг подій у 1920 році, був конфлікт між Польщею та більшовицькою Росією. Кам'янець-Подільський став місцем формування не лише політичних, але й дипломатичних стратегій. На початку 1920 року представники УНР, зокрема Симон Петлюра, активно шукали підтримки серед міжнародних акторів, особливо Польщі.

У квітні 1920 року було підписано Варшавську угоду між УНР і Польщею, за якою Польща визнавала незалежність України, а Петлюра зобов'язувався підтримувати спільні дії проти більшовиків. У цьому контексті Рада виконувала роль важливого політичного майданчика для узгодження дій між різними політичними силами, однак її вплив був обмежений складною військово-політичною ситуацією. [62 с 81-82].

Попри оптимістичні надії, Варшавська угода не принесла очікуваних результатів. Поляки розглядали Україну скоріше як буферну зону в боротьбі проти більшовиків, ніж як рівноправного союзника. До того ж, українські війська були значно ослаблені попередніми поразками і не могли забезпечити ефективного спротиву. Вже влітку 1920 року після низки поразок на фронті українські та польські війська змушені були відступати. Більшовицькі війська зайняли Київ у червні 1920 року, що свідчило про короткострокову невдачу українського національного руху в досягненні своєї мети через військові дії. Отже, вплив Ради на політичну ситуацію в 1920 році був обмежений здатністю мобілізувати політичні та військові ресурси в умовах зовнішнього тиску, насамперед з боку більшовицької Росії [44 с 210].

Спадщина Ради також виявилася у формуванні політичної культури, що наголошувала на необхідності збереження політичної ідентичності та боротьби за незалежність навіть в умовах окупації. Хоча більшовицький режим здобув контроль над Україною на десятиліття, ідея української незалежності

продовжувала існувати в суспільній свідомості та підтримуватися як у підпільних рухах всередині України, так і серед української еміграції. Кам'янецька Рада, як символ політичної організації та національної єдності, сприяла розвитку цих ідей.

Оцінка історичного значення Української Національної Ради в Кам'янці-Подільському є важливим етапом у вивченні українського визвольного руху. Її роль в історії України слід розглядати не лише в контексті політичних подій 1920 року, але й у світлі довгострокового впливу на формування національної свідомості, політичних ідей та боротьби за незалежність, яка тривала десятиліттями після її існування.

Одним із головних аспектів історичного значення Ради є її спроба створити інституційну основу для української державності в умовах зовнішнього тиску та військових невдач. У період між 1917 і 1921 роками Україна переживала безпрецедентно складний політичний процес, коли на її території зіштовхувалися інтереси різних держав, зокрема більшовицької Росії, Польщі, Німеччини та Австро-Угорщини. В умовах цієї політичної нестабільності Рада стала символом зусиль українських національних сил, спрямованих на відновлення контролю над власною долею. Хоча спроби Ради були обмеженими й у кінцевому підсумку не призвели до негайного відновлення української незалежності, вона виконала важливу функцію в політичному житті, забезпечивши безперервність ідеї української державності [7 с 206].

Роль Ради в історії України також можна оцінювати через її спроби залучити міжнародних союзників до боротьби за українську незалежність. В умовах міжнародної ізоляції і постійного військового тиску з боку більшовицької росії та польських сил Рада, поряд з урядом УНР, намагалася створити міжнародну коаліцію, здатну підтримати українську незалежність. Варшавська угода 1920 року, хоча й не принесла негайних результатів, була важливим дипломатичним кроком, який продемонстрував готовність України вести переговори і будувати альянси з іншими державами.

Ця стратегія міжнародного залучення стала важливим уроком для майбутніх українських політичних діячів, які у своїй боротьбі за незалежність продовжували шукати підтримку за кордоном. Цей аспект особливо важливий, оскільки український національний рух у XX столітті значною мірою залежав від зовнішньої підтримки [2 с 40].

Однією суттєвою рисою історичного значення Ради є її внесок спроби реорганізувати уряд УНР. Багато з тих, хто був залучений до діяльності Ради, згодом стали ключовими фігурами в українському визвольному русі, як на території України, так і за її межами. Ці політики, військові діячі та інтелектуали продовжували розвивати ідеї, сформульовані під час діяльності Ради, і переносили їх у контекст підпільної боротьби, а також міжнародної діяльності української діаспори. Завдяки цьому, Рада не лише стала важливою віхою в політичній історії України, але й виконала роль своєрідної політичної школи, яка виховала покоління національних лідерів.

На початку червня 1920 року в Кам'янці відбулося спільне засідання Вінницької та Кам'янецької Національних Рад, на якому були присутні В. Голубович і С. Баран. Після обговорення представники рад ухвалили рішення змінити статус Кам'янецької УНРади на повітову Кам'янецьку Національну Раду, тоді як Вінницька УНРада зберігала свій попередній статус. Парламент також закликав інші регіони України створювати аналогічні повітові УНРади. Зміна статусу Кам'янецької УНРади була зумовлена тим, що її президія не планувала залишатися в місті, а переїхала разом з лідером УНР та наступаючими військами. [43 с 135].

1 червня 1920 року Президія УНРади у Вінниці представила свій проект Конституції Української Держави, наполягаючи на його якнайшвидшому затвердженні. Однак уряд не надав достатньої підтримки у підготовці Конституції, і лише завдяки тиску політичних сил та кількох делегацій від Президії Національної ради вдалося просунути цей процес. В результаті на початку липня 1920 року в Кам'янці був утворений спеціальний Конституційний комітет, до складу якого увійшли представники уряду, а також два члени Ради

— М. Корчинський та С. Баран. Проте через евакуацію комісія не змогла розпочати свою роботу. Наступ більшовиків змусив українських політичних діячів відступити разом з армією, і питання державного будівництва в УНР почали обговорювати вже за Збручем. [43 с 136].

Тобто Українська Національ нарада Кам'янця-Подільського справила вплив на позицію представництва уряду УНР. Завдяки її діяльності вдалося зберегти політичну легітимність уряду, забезпечити міжнародне визнання і стабільність нанаціональному рівні. Її діяльність під час військової кризи сприяла розвитку основних сфер управління та підтримці боротьби за незалежність. Однак внутрішні розбіжності та політична напруженість у Раді також стали перешкодами для ефективного функціонування уряду, що ускладнює досягнення результатів перед певними зовнішніми загрозами.

Висновки до РОЗДІЛУ 3

Українська Національна Рада (УНР) була створена в результаті зростаючих потреби у представницькому органі, який мав би представляти інтереси українського народу, організувати боротьбу за незалежність та розвивати дипломатичні зв'язки з іншими країнами.

Після того, як у 1918 році Українська Народна Республіка (УНР) здобула певну незалежність, а потім втратила її через військові поразки та наступ більшовиків, українські політичні сили були змушені сформувати нові структури для підтримки державності.

Опозиційні настрої в Українській Національній Раді продемонстрували важливість внутрішньої політичної стабільності та єдності для ефективного функціонування державної влади. Водночас ці суперечності стали однією з причин, що зумовила подальшу політичну кризу в Україні та в кінцевому результаті — слабкість центральної влади УНР. Політична боротьба всередині Національної Ради і неузгодженість між урядом і різними політичними

фракціями сприяли відсутності єдиної стратегії для боротьби з більшовиками та збереження державної незалежності України.

Засідання Ради проводилися в Кам'янці-Подільському, уряд все ж таки очолював Петлюра. Саме тут обговорювалися питання про можливі зміни у складі уряду, співпрацю з іншими державами, а також рішення щодо боротьби з більшовиками та іншими силами, що загрожували стабільності в Україні.

Таким чином, хоча опозиційна діяльність в Українській Національній Раді мала певні демократичні аспекти, її вплив на політичну ситуацію був, скоріше, дестабілізуючим. Розбіжності між політичними силами, зокрема через зовнішньо- та внутрішньополітичні питання, в результаті призвели до складнощів у здійсненні ефективного управління та організації оборони УНР.

Ставлення Української Народної Республіки (УНР) до Українського Національного Ради (УНРади) в Кам'янці-Подільському в 1919 році було досить складним і багато в чому відгукливим. Це питання пов'язане з політичною боротьбою за владу в Україні після того, як більшовицька загроза і воєнна ситуація ускладнили становище УНР. З одного боку, уряд УНР намагався утримати центральну владу і забезпечити стабільність в країні, з іншого, існували значні політичні розбіжності з членами Національного Ради щодо того, як слід виглядати незалежною українською державою. Ці внутрішні відповідності вкрай ускладнили боротьбу за збереження незалежності України.

Зовнішньополітична ситуація була ще важливою темою, в якій УНРада критикувала Директорію. Директорія намагалася знайти підтримку в міжнародному середовищі, зокрема від Антанти та Польщі, однак через незручність у зовнішньополітичній стратегії з боку різних фракцій УНРади та Директорії, відносини з Польщею та іншими країнами не стали стабільними. УНРада вважала, що Директорія недостатньо рішуче та ефективно веде переговори з Польщею та іншими державами, а також занадто орієнтується на соціалістичну політику, що могло б зашкодити міжнародним відносинам.

Українська Національна Рада вважала, що новий уряд, очолюваний Директорією, не приділяє належної уваги питання у законодавстві. УНРада вимагала більш рішучих кроків з боку Директорії.

Важливим аспектом критики було те, що Директорія не змогла забезпечити стабільність у країні. Українська Національна Рада критикувала постійні зміни в уряді, внутрішні посилення між попередніми політичними групами, а також військову хворобу, яка погіршувалася через постійну загрозу з боку більшовиків, білогвардійців.

У підсумку, оцінка історичного значення Української Національної Ради в Кам'янці-Подільському дозволяє зробити висновок, що її вплив був значно ширший, ніж це може здаватися на перший погляд. Рада мала обмежений вплив на політичну ситуацію в 1920 році через складні зовнішні та внутрішні умови, проте її діяльність стала важливою складовою українського національного руху в довгостроковій перспективі. Вона заклала основи для подальшого розвитку ідеї української державності, сприяла формуванню національної політичної еліти та політичної культури, що орієнтувалася на боротьбу за незалежність.

Досвід Ради також відіграв важливу роль у формуванні ідеології українського націоналізму, а її ідеї продовжували жити як серед українців, що залишилися в країні, так і серед діаспори. Спадщина Ради проявилася в наступних етапах українського визвольного руху, аж до здобуття Україною незалежності у 1991 році, коли ідеї, які зароджувалися ще на початку XX століття, нарешті знайшли своє втілення в незалежній українській державі.

ВИСНОВКИ

Українська Національна Рада в Кам'янці-Подільському, утворена у надзвичайно складний період політичної нестабільності, стала знаковою подією в історії українського державотворення. Її діяльність є предметом багатогранного дослідження, яке охоплює різноманітні аспекти функціонування політичних інституцій в умовах кризи. Аналізуючи утворення Ради, її діяльність, ключові засади роботи та наслідки для подальшого розвитку української державності, слід зосередитися на тому, як цей орган намагався вирішити проблеми, що стояли перед Українською Народною Республікою (УНР) у переломний період її існування.

Кам'янець-Подільський, тимчасова столиця УНР, став осередком політичного життя у 1920 році. Українська Національна Рада, створена в лютому того року, виникла в умовах гострої політичної кризи, спричиненої як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Її основна мета полягала у подоланні дестабілізації державного управління, сприянні відновленню легітимності центральної влади та забезпеченні координації між урядом і громадськістю. Водночас Рада прагнула стати платформою для консолідації різних політичних сил, що мали різні бачення шляхів виходу з кризи. Аналіз історіографії, джерельної бази, методологічних підходів та основних аспектів діяльності цього органу дозволяє побачити його роль у складному процесі боротьби за українську незалежність.

Українська Національна Рада виникла в контексті кризи державного управління, яка охопила УНР наприкінці 1919 року. Після втрати контролю над значною частиною території України через військові поразки, а також через поглиблення внутрішньої соціально-економічної нестабільності, центральна влада на чолі з Директорією втратила значну частину своєї легітимності. Директорія УНР, формально залишаючись вищим органом державної влади, фактично перебувала у стані внутрішньої ізоляції, що посилювалося протистоянням між політичними силами в її складі. Симон Петлюра, який взяв

на себе головну роль у військовій і дипломатичній політиці, зосередив увагу на організації збройного спротиву більшовикам та спробах налагодити співпрацю з міжнародними партнерами, такими як Польща. Проте ці зусилля наštтовхнулися на значні труднощі.

Однією з центральних подій того періоду стало підписання Варшавської угоди 21 квітня 1920 року, яка передбачала спільну боротьбу проти більшовиків у обмін на територіальні поступки Польщі, включаючи визнання її контролю над Галичиною. Це рішення мало суперечливі наслідки: воно забезпечило тимчасову військову підтримку з боку Польщі, але водночас викликало гостру критику з боку суспільства і політикуму УНР. Ліворадикальні сили звинувачували уряд у зраді національних інтересів, тоді як праві критикували його за надмірну поступливість і відсутність стратегічного бачення.

На цьому фоні створення Української Національної Ради було спробою знайти новий інструмент для стабілізації політичної ситуації. Її основними засадами були демократизм, представництво інтересів різних соціальних і політичних груп, а також прагнення до взаємодії між центром і регіонами. Склад Ради формувався з представників політичних партій, громадських організацій, професійних спілок і місцевого самоврядування. Таке багатопартійне представництво було покликане забезпечити легітимність Ради серед різних верств суспільства. Водночас багатопартійність спричиняла труднощі в ухваленні рішень, оскільки між соціалістами, націонал-демократами та іншими політичними силами існували значні ідеологічні розбіжності.

Рада зосереджувалася на кількох ключових напрямках діяльності. Одним із них була мобілізація ресурсів для підтримки армії УНР. В умовах війни з більшовиками армія залишалася головною гарантією збереження незалежності, і Рада виступала посередником між урядом і місцевими громадами у зборі коштів, продовольства та матеріальних ресурсів. Наприклад, у квітні 1920 року Рада організувала масштабну кампанію зі збору продовольства для армії, залучаючи до цього процесу як місцевих підприємців, так і селянські громади.

Проте ці зусилля часто наштовхувалися на недовіру з боку населення, яке було розчароване попередньою політикою уряду та потерпало від економічної кризи.

Іншим важливим напрямом діяльності Ради було забезпечення функціонування місцевого самоврядування. У Кам'янці-Подільському, який став тимчасовою столицею УНР, Рада ініціювала створення адміністративних структур, що відповідали за організацію життєдіяльності міста. Зокрема, було відновлено роботу шкіл, лікарень та інших громадських установ, налагоджено постачання продовольства й палива. Ці заходи сприяли зміцненню довіри до Ради серед міського населення, але не завжди знаходили підтримку серед селянства, яке залишалося основною соціальною базою українського суспільства.

Популяризація діяльності Ради була важливим аспектом її роботи. Вона здійснювалася через пресу, публічні зібрання, культурно-просвітницькі заходи та співпрацю з громадськими організаціями. Наприклад, газета «Республіканець», яка видавалася в Кам'янці-Подільському, регулярно висвітлювала засідання Ради, її рішення та звернення до громадян. Публічні заходи, організовані Радою, включали лекції, виступи театральних і музичних колективів, які мали на меті підвищення патріотичного духу та консолідацію суспільства. Окрему увагу приділяли роботі з молоддю, організовуючи для неї навчальні курси та культурні заходи, спрямовані на формування національної свідомості.

Культурно-просвітницька діяльність Ради мала велике значення в умовах боротьби за збереження національної ідентичності. Вона підтримувала розвиток української мови, освіти та культури, що мало не лише політичне, але й символічне значення. Зусилля Ради в цьому напрямі сприяли створенню позитивного іміджу центральної влади серед тих верств населення, які залишалися лояльними до ідей української незалежності.

Водночас діяльність Ради стикалася з численними перешкодами. Основною проблемою була економічна нестабільність, яка обмежувала можливості її функціонування. Реквізиції продовольства для армії викликали

невдоволення серед селянства, що ще більше посилювало соціальну напругу. Відсутність ресурсів ускладнювала реалізацію багатьох ініціатив Ради, що, своєю чергою, негативно впливало на її популярність серед населення.

Діяльність Ради також викликала неоднозначну реакцію серед політичної еліти. Деякі представники ліворадикальних сил звинувачували її у співпраці з урядом, який вони вважали «буржуазним» і «антинародним». Водночас частина правих сил вважала діяльність Ради недостатньо ефективною, звинувачуючи її у нерішучості та нездатності забезпечити стабільність. Ці суперечності ускладнювали досягнення консенсусу в її роботі.

Попри всі виклики, Українська Національна Рада залишила вагомий слід в історії українського визвольного руху. Її діяльність у Кам'янці-Подільському стала важливим етапом у формуванні українських політичних інституцій і спробою знайти нові підходи до управління в умовах кризи. Вона продемонструвала прагнення української політичної еліти до пошуку рішень у складних умовах і заклала основи для подальшого розвитку ідей національної державності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Опубліковані джерела: Збірники документів і матеріалів

1. Архів Української Народної Республіки. Міністерство внутрішніх справ. Доповіді директорів департаментів та агентів (червень 1918 – січень 1922) / Упорядкував Валентин Кавунник. Київ: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 2019. 349 с.
2. Верстюк В.Ф. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки 1918-1920. Документи і матеріали у 2 томах. Київ: *Видавництво імені Олени Теліги*, 2006. Т. 1. 688 с.
3. Ковальчук М. Чисельність армії УНР в кам'янецьку добу Директорії (червень-листопад 1919 р.) у світлі архівних документів. Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. 2007. 12. С. 159-197
4. Огієнко, І.І. Рятування України. упоряд., авт. передм. і комент. М. Тимошик. Наша культура і наука Київ: 2005. 463 с.
5. Петлюра С. Статті, листи, документи / за ред. Ю. Тернопільського. Нью-Йорк: Українська видавнича спілка, 1956. 432 с.
6. Тютюник Ю. Зимовий похід 1919-20 рр. Частина I : політичний огляд / Юрко Тютюник. Київ ; Коломия : накладом Вид-ва «Трембіта». Печатано у А. В. Кисілевського, 1923. 99 с. (Матеріяли і замітки до історії Визвольної боротьби ; Кн. 1). З документами в тексті і додатках.

Мемуарні видання

7. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції 1917-1921. Ч. III: Польсько-український союз. Кінець збройних змагань У.Н.Р. Мюнхен: 1951. 245 с.
8. Удовиченко, Олександр. Україна у війні за державність : історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил 1917-1921 рр.; видав. Д. Микитюк. Вінніпег, 1954. 217 с.

Монографії та наукові публікації:

9. Бойко О. Д. Історія України (1917-2003): Навчальний посібник. Київ : Академія, 2004. 687 с.

10. Борсяк. Т. Архівні документи про діяльність Петра Холодного на посаді Міністра освіти Директорії УНР (за документами ЦДАВО України). 2017. URL: <https://tsdavo.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/8.-t.-borsyak.-tematychnyj-oglyad-%E2%80%9Carhivni-dokumenty-pro-diyalnist-petra-holodnogo-na-posadi-ministra-osvity-dyrektoriyi-unr-za-dokumentamy-czdavo-ukrayiny%E2%80%9D.-2017.pdf> С. 11 (дата звернення: 04.12.2024).
11. Вадим Гудима Становлення місцевих органів влади на Поділлі в добу Директорії Української Народної Республіки. *Історія України: Маловідомі імена, події, факти. (Зб. ст.).* 2010. 36. С. 140-150
12. Верстюк В. Ф. Директорія, УНР. Енциклопедія історії України: у 10 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 2004. Т. 2: Г-Д. С. 470-471.
13. Верстюк В.Ф. Українська революція 1917-1921: Ілюстрований історичний нарис. О.Г. Бойко. Київ: Либідь, 2016. 320 с.
14. Винар, Л. Історія України: Довідник. Київ: Либідь, 2015. 512 с.
15. Гай-Нижник, П. П УНР та ЗУНР: становлення органів влади і національне державотворення (1917-1920 рр.) [монографія]: Київ, ЩеК, 2010. 303 с.
16. Гандзюк В. О. Часописи Поділля в процесі творення державницької ідеології українства (1917-1920 рр.): Монографія. Вінниця: Діло, 2009. 370 с.
17. Гаврик В. Г. Ісаак Мазепа в державотворенні в УНР доби Директорії. *Сторінки історії : збірник наукових праць.* 2012. Вип. 34. С. 65-72.
18. Грицак Я. Нарис історії України: Формування модерної української нації XIX-XX століття. Київ : Генеза, 1996. 360 с.
19. Гудима В. Становлення місцевих органів влади на Поділлі в добу Директорії Української Народної Республіки. *Історія України: Маловідомі імена, події, факти. (Зб. ст.).* 2010. 36. С. 140-150.
20. Дацків І. Українсько-польські взаємини 1919-1920 рр.: роль дипломатії УНР. *Україна дипломатична.* 2011. Вип. 12. С. 808-809.

21. Дацків І. Варшавський договір 1920 року в історії української дипломатії. Україна-Європа-Світ. *Міжнародний збірник наукових праць*. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2015. Вип. 16 (2). С. 125-132.
22. Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. Т. 1-2. Ужгород : Гражда, 1932. 612 с.
23. Дорошенко, Д. Історія України 1917-1923 рр. Т. 1. Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук, 1954. 360 с.
24. Завальнюк О.М. Іван Огієнко і проблеми консолідації українських політичних сил у Кам'янці Подільському (листопад 1919 – травень 1920 рр.) *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта*. Кам'янець-Подільський: 2018. Вип. XIV. С. 5-13
25. Завальнюк О.М. Іван Огієнко: турбота про українські інституції та громадян УНР за польського адміністрування на Поділлі (листопад 1919 – липень 1920 рр.). *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта*. Кам'янець-Подільський: 2012. Вип. IX. С. 17-23
26. Іваненко, І. В. Політичні рухи та організації в Україні у ХХ столітті: історія та сучасність. Київ: Вид-во «Наукова думка», 2018. 350 с.
27. Ковальчук М. А. Невідома війна 1919 року : українсько-білогвардійське збройне протистояння : [наук. монографія]. Київ: Темпора, 2006. 575 с.
28. Кравчук, М. А. Національні рухи та їх роль у формуванні сучасної політичної карти світу. Соціально-політичні дослідження. 2019. № 1. С. 120-128.
29. Кушко І. С. Структура та повноваження Ради Народних Міністрів у системі органів публічного управління доби Директорії української народної республіки Теорія та історія публічного управління URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/3_2022/2.pdf (дата звернення: 04.12.2024).
30. Кучерепа М. Світовий союз воїнів Армії Крайової; Об'єднання українців у Польщі. Україна-Польща важкі питання. Т. 1-2: *Матеріали II міжнародного семінару істориків «Українсько-польські відносини в 1918-1947 роках»*. Варшава, 22-24 травня 1997. Варшава, 1998. С. 12

31. Литвин, С. Політична історія України ХХ ст. Київ: Парламентське видавництво, 2012. 776 с.
32. Литвин, М. Українська революція 1917-1921 рр. Київ: Альтернативи, 2004. 560 с.
33. Литвин, М., Науменко, К. Історія ЗУНР. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1995. 368 с.
34. Литвин, М.Р. Історія українського війська: від княжих часів до сьогодення. Львів: Світ, 1991. 488 с.
35. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. Т. 2. Київ: Основи, 1994. 530 с.
36. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. Т. 1. Київ : Основи, 1994. 312 с.
37. Марчук О. І. Військові питання в діяльності головноуповноваженого уряду УНР Івана Огієнка (листопад 1919 – квітень 1920 рр.). *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Історичні науки*. 2018. Вип. 11. С. 322-330
38. Майстренко І. Українська революція: історія зсередини. Київ : Політична думка, 1995. 230 с.
39. Михайлова О. Польсько-український союз 1920 р.: військово-господарча співпраця на території Правобережної України (кінець квітня-середина червня). *Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 років*. 2011. Вип. 6. С. 295-336. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pviu_2011_6_15 (дата звернення: 04.12.2024).
40. Мотиль О. Дилема імперії: Радянська політика і націоналізм в Україні. Київ : Основи, 1993. 384 с.
41. Науменко, К. Кам'янець-Подільський як осередок української державності у 1919 році. *Український історичний журнал*. 2009. №3. С. 45-61.
42. Нариси історії української революції 1917-1921 років / Ред. Кол.: В.А.Смолій (голова), Г.В.Боряк, В.Ф. Верстюк, С.В.Кульчицький, В.М.Литвин, Р.Я.Пиріг, О.П.Рєєнт, О.С.Рубльов, В.Ф.Солдатенко, Ю.І.Терещенко. НАН України. Інститут історії України. Київ: НВП «Видавництво «Наукова думка» НАН України», 2012. Кн. 2. 464 с.

43. Павлишин О.Й. Українська Національна Рада в Кам'янці на Поділлі (1920). *Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 років*. Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. Вип. 11. С. 122-136
44. Павленко Г. Дипломатія УНР у Варшавському договорі 1920 р.: досвід, наслідки, уроки. *Український історичний журнал*. 2000. № 3. С. 210-216.
45. Павленко, М. О. Збройні сили України у боротьбі за незалежність (1917-1920 рр.): монографія. Київ: Армія України, 2008. 280 с.
46. Павленко, Ю.І. Історія українського державотворення у XX столітті: монографія. Київ: Видавництво «Либідь», 2011. 320 с.
47. Попович, М. Червоне століття / М. Попович. – Київ: АртЕк, 2005. – 460 с.
48. Попович М. Невідома війна: Польща, Україна та Радянська Росія, 1919-1921 рр. Політичні ігри Європи. Київ : Видавництво «Академія», 2010. С. 89-112.
49. Полонська-Василенко Н. Історія України. (Від половини XVII сторіччя до 1923 року). Мюнхен: 1976. Т. II. 599 с.
50. Петров, С. О. Опозиційні рухи в умовах політичної нестабільності: теоретичні підходи та моделі аналізу. *Вісник Київського національного університету. Серія Політичні науки*. 2020. № 4. С. 28-35.
51. Плохій С. Брама Європи: Історія України від скіфських воєн до незалежності. Київ : Клуб сімейного дозвілля, 2016. 496 с.
52. Реєнт О. П. Славетна Україна. Битви та повстання імперської доби і визвольні змагання 1917-1921 років. Київ: Арій, 2023. 272 с.: іл
53. Реєнт О. П. Українські визвольні змагання 1917-1921 років / Гол. ред. Р. Стасюк. Київ: Вид-во «Арій», 2016. 280 с. (Таємниці історії)
54. Самовидець П. Зимовий похід. Тридцять роковини 1919-1949 : політичний огляд, 1949. 28 с.
55. Соколовський П. Усна історія Української революції: Спогади нащадків учасників подій. Харків: Видавничий дім «Академія», 2020. 152 с.
56. Сосновський, Д. Військові діячі Української революції 1917-1921 років. Київ: Темпора, 2016. 456 с.

57. Солдатенко, В. Українська революція і державність (1917-1920 рр.). Київ: Либідь, 2011. 680 с.
58. Солдатенко В.Ф. Українська революція: концепція і політика національної державності (1917-1920 рр.). Київ: Парламентське видавництво, 2011. 527 с.
59. Субтельний, О. Україна: історія. Київ: Либідь, 1993. 720 с.
60. Субтельний, О. Україна: Історія. Київ: Либідь, 2013. 736 с.
61. Срібняк І. І. Армія УНР в 1917-1921 рр.: організаційний розвиток та військово-політична діяльність. Київ: Українська Видавнича Спілка, 2017. 496 с.
62. Срібняк. І Формування з'єднань Армії УНР у Польщі в 1920 р. *Український історичний журнал*. [Журнал; №1] (2000) С. 81-82.
63. Стопчак М. В. Діяльність Директорії УНР зі створення конституційно-правових засад української державності в українській зарубіжній історіографії. *Чорноморський літопис*. 2013. Вип. 7. С. 133-140. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chl_2013_7_19. (дата звернення: 04.12.2024).
64. Терещенко Ю. Українська революція 1917-1921 років: соціально-економічний вимір. Київ : НАН України, 2010. 320 с.
65. Удовченко О. І. URL: http://www.history.org.ua/termin=Udovychenko_ (дата зверненн: 04.12.2024)
66. Україна: політична історія. XX – початок XXI ст. Київ: Парламентське видавництво, 2007. 1028 с.
67. Шанковський Л. Українська Армія в боротьбі за державність. Вінніпег: Видавництво братства вояків 1-ї української дивізії УНА, 1950. 224 с.
68. Шаповал, Ю.І. УНР і Західна Українська Народна Республіка: політична взаємодія та державні перспективи. Київ: Видавництво «Основи», 2000. 212 с.
69. Яворський М. Історія України в стислому викладі. Київ : Держвидав, 1935. 540 с.
70. Яворський М. Нарис історії України : Аделаїда : В-во книга, Ч. 2 . 1987. Харків: 249, XII с.